Acc. No. 3278

ఆంధ్ర సంస్థానములు : సాహిత్యపోషణము

(సాహిత్య అకాడమీ బహుమతినందిన రచనము)

డా. తూమాటి దోణప్ప, ఎం. ఏ., పిహెచ్. డి.

వెంకటగిరి

ప్రవేశిక

ఈ ప్రాచీన సంస్థానము* నెల్లూరు మండలమునందు ప్రాంతతాలూకా లయిన కావ్యెర్లకోట, దరిసి, పెళ్ళూరు, పొదిలి, పోలూరు, మనుబోలు, మల్లాం, మాచెర్ల, వెంకటగిరి, సిరుటూరు అను పది తాలూకాలలో వ్యాపించియుండినది. నేఁటి తాలూకా విభాగము ననుసరించి కనిగిరి, దరిసి, పొదిలి, వెంకటగిరి, సూళ్ళూరుపేట తాలూకాలలో విస్తరించి యుండినది. నెల్లూరు మండలము వైశాల్యము ఇంచుమించుగా ఎనిమిదివేల చ. మైళ్లు. వెంకటగిరి సంస్థానము విస్తీర్ణము రెండువేల చ. మైళ్లు. పైఁబడి. 625 దరాయితి గ్రామములు, 215 అగ్రహారములు, 12 దేవాగ్రహారములు, 10 అమరపాళయములు వెరసి 862 గ్రామము లుండినవి. ఈ సంఖ్యలో 617 శివారు గ్రామములు చేరలేదు.

పదిమటి పాళయములలో వెంకటగిరి ప్రస్తుతము బ్రిటిషు రాజ సంబంధమువారి వశమున నిలిచి యుండినది; దానితో కలిసి నాయకుల సంస్థానములు విచ్ఛిన్నమై చెదరిపోయినవి. 1792 నాఁటి ఒడంబడిక మేరకు కంపెనీకి చెల్లించిన సాలుసరి పేష్కషు 21,678 పగోడాలు. వెంకటగిరి సంస్థానము రాఁబడి సుమారు పదునైదు లక్షలు. పేష్కషు నాలుగున్నర లక్షలు. ఒకటిన్నర లక్షలు పైఁబడిన రాఁబడియును నదియె నాలుగువేల పేష్కషును గలిగిన మరిరెండు మొత్తము గ్రామములు ఈ సంస్థానాధిపతులవి సుందూరు మొదలగు నెలకొనియుండినవి.

ఈ సంస్థానమునకు వెంకటగిరి రాజధాని. ఈ వెంకటగిరి పాలకుల పూర్వులు కర్నూలు మండలములోని వెలుగోడు గ్రామమును రాజధానిగా విజయనగర చక్రవర్తుల సామంతులుగా పనిచేసినవారు.† అందువలన వీరి వంశనామము వెలుగోటివారయినది.

* C.D. Maclean, Standing Information regarding the Official Administration of the Madras Presidency, Madras, 1879, p. 100.

† ‘ఘాటీ నిరాఘాటఘోటీ హాతవిరోధి కోటులై వెలుగు వెలుగోటివారు ... వెలసిరైన నామిపతులు కొలువఁ బట్టాభిషిక్తుఁడై వెలుఁగుచుండె విమలగుణపాళి శ్రీకృష్ణరాయమౌళి’ (కృష్ణరాయ విజయము, 2-14); ‘.... వసింతురహహా వెలుఁగోటివారలు ....’ (ఐదే. 3-59); Father H. Heras, Aravidu Dynasty of Vijayanagara, p. 191.

సంస్థానచరిత్రము

ఈ సంస్థాన పాలకులు పద్మనాయకకులాసంధానుసంధానులు. కాకతి గణపతి చక్రవర్తిని గొలిచిన డెబ్బదియేడు గోత్రముల వెలమదొరలలో వీరిది రేచెర్లగోత్రము.[1] వీరి పూర్వులు తెలంగాణమునందలి నల్లగొండ మండలము లోని అమనగల్లు, పిల్లలమఱ్ఱి మొదలగు సీమలలో నివసించినవారు. వీరి మూలపురుషుఁడు బేతిరెడ్డి, బేతాళనాయఁడు[2] అను పర్యాయ వ్యవహార నామములుగల చెవిరెడ్డి యని చరిత్రకారుల యుద్దేశము. చెవిరెడ్డికి పూర్వము పదియవతరమువాఁడు హేమాద్రిరెడ్డి. ఇతని కుమారుఁడు విక్రమరెడ్డి. విక్రమరెడ్డి తరువాత వీరభద్రారెడ్డి, మహీపతిరెడ్డి, ముక్కంటిరెడ్డి, రాములింగారెడ్డి, ముంజరాజు, కాటరాజు, రామరాజు క్రమముగ ఆ యాతరములకు చెందినవారు. రామరాజు కుమారుఁడు చెవిరెడ్డియఁట.[3]

చెవిరెడ్డికి దామానాయఁడు, ప్రసాదిత్యుఁడు, రుద్రుఁడునని త్రేతాగ్నులఁబోలిన కుమారులు మువ్వురు. వీరు మువ్వురును ముఖ్యముగ నాయుధోపజీవులు. తండ్రియగు చెవిరెడ్డి యప్పుముగా పొలమును దున్నిన కాపుఁడు. ఆయన అమనగల్లులోని యొకరైతు. నాఁగటిచాలులో తొమ్మిదిలక్షల నిధి దొరకుటచే చెవిరెడ్డి భాగ్యవంతుఁడయినట్లు పరంపరాయాతప్రతీతి. నిక్షేపస్థానము నియమము మేరకు నరబలి నొసఁగినఁగాని ధనలక్ష్మి పలుకదు. రేచఁడనువాఁడీతని కొలువులోనివాఁడు; ప్రభుసేవలో పండినబంటు. నరబలి విషయముగా తన యజమాని సతమతమగుచుండఁగా రేచఁడు తానే బలిపశువు నయ్యెదనని ప్రభువునకు విన్నవించినాఁడు. ఆ నిధితో తనకు పంపు పెట్ట నక్కఱలేదనియు, తనపేరుమాత్రము వారి యింటిపేరుగాఁ బెట్టుకొనినఁ జాలుననియు, చెవిరెడ్డి సంతతియందు జరుగు నే పెండ్లియయినను మొదట రేచనిసంతతివారిలో నొకరికి పెండ్లి చేసినపిమ్మట జరుగవలెననియు రేచఁడు కోరినాఁడు. ఇవి హిరణ్యాక్షవరములు కావు. రేచని స్వామిభక్తికి, స్వచ్ఛంద సేవకు, త్యాగబుద్ధికి చెవిరెడ్డి చాల సంతసించి వాఁడు కోరినట్టుల వాగ్దానము చేసి రేచని బలియిచ్చి నిక్షేపమును బడసెనఁట.

ఆపిమ్మట చెవిరెడ్డి పిల్లలమఱ్ఱిలో స్థిరపడి ఓరుగంటి పాలకుల మన్నన

1 'కోరి డెబ్బదియొక్క గోత్రంబులందు శ్రీకోటీరమై పూజ్య గోత్రమట్టి మేటి రేచెర్లగోత్రము....' (శిశుపాలవధ మహాకావ్యము, అవతారిక, 25). 'సప్తసప్తతి గోత్రము లని' గోపీనాథ రామాయణ పీఠిక.

2 'వెలయఁ బిల్లలమఱ్ఱి బేతాళనాయఁడే ఘనవంశమున కాదికర్తయయ్యె' (శిశుపాల వధ).

3 అనుమనగంటి గోత్రాన్వయుఁడగు పోలిరెడ్డి సుతుఁడు చెవిరెడ్డియని వెలుగోటివారి వంశావళి, పు. 1.

లకు పాత్రుఁడై 'రాచ సమారంభ తాళిచేసీల్లను గజహయంబులతోడ' పెక్కు జాగీరులను పొంది ప్రాముఖ్యమునకు వచ్చెనఁట. ఇతనికి బేతాళుఁడు ప్రత్యక్షమగుచుండెననియు అందువలననే చెవిరెడ్డి పట్టినది బంగారమయి, ముట్టినది ముత్యమయి యభ్యుదయము గాంచెనని ప్రజలు కథలల్లిరి.[1] ఇతని సంతతికి చెందినవారే డెబ్బదియేడు గోత్రముల వెలమవారఁట. ఇందు కథయెంతో, కల్పనమెంతో బేరీజు వేయలేము.

రైతుబిడ్డలు చెవిరెడ్డి కుమారులు దామానాయుఁడాదులు నాఁగలిని గాదని కత్తిని చేతఁబట్టి రణరంగమున దూఁకిన రౌద్రసింగములు. వీరు ఓరుగంటి కాకతీయచక్రవర్తుల శత్రువులను గెలిచి, రాజ్యలాభమును బడసి, కాకతీయ రాజ్యస్థాపనాచార్యులను సార్థక బిరుదమును పొందిరి. చెవిరెడ్డి కయిదవపుత్రకము వాఁడు సింగమనాయఁడు. ఇతని కుమారులు అనపోతమాధవులు రాచకొండ దేవరకొండల నేలినవారు. వీరికి నాల్గవతరమువాఁడు రసార్ణవసుధాకరకర్త యగు సర్వజ్ఞసింగ భూపాలుఁడు.[2]

చెవిరెడ్డికి తొమ్మిదవతరమువాఁడగు ధర్మారావు పిఠాపుర పాలకులకును, పంద్రెండవతరమువాఁడగు యెల్లమనాయఁడు మైలవరము సూరానేని వారికిని, పదమూఁడవతరమువాఁడగు మాదానాయఁడు సురభివారికిని మూలపురుషులు.

'ఆల డెబ్బదేడు గోత్రం
బులవారికి నాదిపీఠముగఁ బెన్నుఁ దనం
బులనుండి గౌరవంబునఁ
బొలుపగు వేంకటగిరి ప్రభువులు ప్రసిద్ధిన్'

—బొబ్బిలివారి వంశావళి, 14

పదునైదవతరమువాఁడు పెదరాయఁడు లేక నిర్వాణ రాయప్పనాయఁడు.[3] వెలుగోడును జయించినవాఁడితఁడు. ఇతని కుమారుఁడగు లింగప్పయే బొబ్బిలి పాలకులకు మూలపురుషుఁడందురు.[4] నిర్వాణ రాయప్పనాయని

1 రాధాకృష్ణ సంవాదము. ప్రథమాశ్వాసము, పు. 95.

2 అనపోతనాయని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడగు సింగమనాయఁడే రసార్ణవసుధాకరకర్త యని వెలుగోటివారి వంశచరిత్రము, పు. 64.

3 'అలవేంకటగిరిపుర రాజులలోఁ బదునేనవ పురుషుండగుచు మహిన్ బొలిచెఁ బెదరాయఁ డాతఁడె వెలసెను నిర్వాణరాయ విభుఁడనుపేరన్' (రంగా. I—111); ఇరువది యవ తరమువాఁడయిన పెదయాచమనే పెదరాయఁడనియు ఇతఁడే బొబ్బిలి పాలకులకు మూలపురుషుఁడనియు వెలుగోటివారి వంశచరిత్రము, పుటలు 108, 109 ; Encyclopaedia, pp. 435, 436 ; 'మాధవరాయని పుత్రులలోఁ గొందఱు వెలుగోడు నవాబులయి ఆ పిమ్మట వేంకటగిరి సంస్థాన ప్రభువులయిరి'—కోటి భాస్కరరామమూర్తి, పీఠికాపుర సంస్థానము, పు. 7.

4 The Ruling Chiefs, Nobles & Zamindars of India, p. 490.

మూఁడవకుమారుఁడగు కుమార తిమ్మానాయుఁడు వెంకటగిరి పాలకులకు మూలపురుషుఁడు. '....పద్మనాయకులందున్ మాన్యుదిపీతస్థులై శ్రీసర్వజ్ఞహరి హరి వేంకటగిరి శ్రీరావు రాజాగ్రగణుల్' (వంశా. I—111). తిమ్మానాయని కడగొట్టు కుమారుఁడగు పెదకొండప్పనాయుఁడు వెంకటగిరివారి కూటస్థుఁడు. పెదకొండపనాయనికి పెద్దభార్య తిమ్మాంబయందుఁ గలిగిన చతుర్థపుత్రుఁడు రాయప్ప. ఈ రాయప్ప పుత్రుఁడగు వేంకటాద్రి వెంకటగిరి నిర్మాత. పెద కొండప్పనాయని పదియుంవ కొడుకులలో ఆఱవవాఁడు యాచమనాయుఁడు.

'క్షితిఁ గాకానగరి నిర్గమయాత్ర లభించు నెంచఁగా
ధిక్షిప్రఁగూడ యేచ ప్రకటీకృతలనాథసతంబు ఖడ్గధా
రాక్షతి చేసుకీడిన యరాతిశిరఁగల్లు సుధాసనంబు త
త్ప్రేక్షము మంచిదో యమృతపానము మంచిదో యెంచి చూడఁగన్'*

అని యాచమనాయుఁడు కీర్తింపఁబడినాఁడు. యాచమనాయని కుమారుఁడు కస్తూరి రంగప్పనాయుఁడు (1570-1600) పంచమప్రభువు ఆరవవాఁడు. ఇతని వెంగళాంబికాప్రవృత్తి వెంకటాంబ కస్తూరి రంగప్ప సతీమణి. వీరి మూవురు కుమారులలో మధ్యముఁడు పెదయాచమ లేక యాచమనాయుఁడు ఇరువదియవ తరమువాఁడు.

విజయనగరరాజ సింహాసనమునకుఁ ముత్తంబులో గొంతుదలఁచు ద్రోహి గొబ్బూరి జగ్గరాయల తలకొట్టి 'కర్ణాటకరాజ్య స్థాపనాచార్య' యను బిరుదము నందినయాచమనాయుఁడు తోపూరి వీరుఁడు.†

వెంకటగిరివారి కోవలో విరువది మొదటి పురుషుఁడును, యాచమనాయని ఆఱవ తనయుఁడును నగు కుమార యాచమనాయుఁడు మూఁడవ శ్రీరంగ రాయల (1642—1659) కు సమకాలికుఁడు. ఇతఁడు 'సుల్తానులఁదలనెల్ల మహినవాఘ్రంబుగఁ గెలిచి పైకొని ఉరల్ గెల్చి....' గోలకొండ పైసాగియనుండి బహుమతులను పొందినాఁడు. ఇతనికి పట్టాంగనలన గలిగిన కుమారుఁడు బంగారు యాచమనాయుఁడు ఇరువదిరెండవ తరమువాఁడు. రాజా బహద్దరు, షష్ హజారీ మన్సబుదారు బిరుదులను పొందినాఁడు. ఔరంగజేబు పాదుషా సేనానిధియును, నెల్లూరు ఫౌజుదారును నగు జుల్‌ఫకార్‌ఖాన్ పన్నిన కుటుంబప్రబంధము కారణముగ 1693 లో ఉత్తర మల్లూరునందు ఇతఁడు హత్యగావింపఁబడినాఁడు.

అటు పిమ్మట బంగారు యాచమ పుత్రుఁడగు సర్వజ్ఞకుమార యాచమ నాయుఁడు (1695—1748) ఇరువదిమూఁడవ తరమువాఁడు. పుదుచ్చేరిలో ఫరాసువారి మునాసియును, రాజ్యకర్తయును నగు ఆనందరంగ పిళ్ళెతో మైత్రి

* వెలుగోటివారి వంశావళి, 299.

† 'మున్నాఁ గొబ్బూరి జగ్గరాజ్ఞులఁగొంచి....' (కర్ణాటకాంధ్ర చరిత్రము, 1-36).

నెలసిన వాఁడితఁడే కానోపు!† ఇతని కుమారుఁడు బంగారు యాచమ నాయఁడు (1775 1756) నిజామునకు మిత్రుఁడు. 'అతని పత్నులు పాప మాంబక్కమాంబ నాఘతోఁ గూడ సహగమనంబుచేసి పేరువారిరై వెలసి చట్టిటి లోన వెలయు తమ్మంక్కులకు నిలువేల్పులగుచు' (శిశుపాలవధ, 1-33) బంగారు యాచమ అపుత్రకుఁడయినందున సమీపజ్ఞాతులగు ఆల్లూరిపాటివారి చిన్నవానిని దత్తతెచ్చెను. ఈ దత్తపుత్రుఁడు ఇరువదియైదవ తరమువాఁడగు కుమార యాచమ నాయఁడు (1776-1801). ఇతని కాలమునందే వెంకటగిరి పాలకులు ఇంగ్లీషు కంపెనీ ప్రభుత్వమునకు సేనలతో తోడ్పడుటకు బదులుగ దాని కిమ్మత్తు క్రింద అనుమానమగు పేష్కషును నిర్ణయించి‡ మిరాజుల పటాలము నిర్బంధించి తొలఁగించుట జరిగినది. 1802 ఆగష్టు 24 వ తేదీన వెంకటగిరి పాలకులకు సన్నద్-ఇ-మిల్క్-యత్-ఇస్తిమరార్* ప్రసాదింపఁబడినది.

కుమార యాచమనాయనిగారికి సంతతి లేనందున తమ సోదరుల ఆల్లూరిపాటి కొండమనాయని కుమారుని స్వీకారముచేసికొని తమ తండ్రిగారి పేరిట 1804 లో పట్టము కట్టించెను. ఈ దత్తుఁడగు బంగారు యాచమనాయఁడు (1804-1845) ఇరువదియారవ తరమువాఁడు. సర్ థామస్ మన్రోను వద్దనుండి తనపూర్వుల కులక్రమాగతములగు బిరుదములను సంపాదించినవాఁడు. జగ్గాయి నివాసులు శ్రీరామభూపల్లివారి కన్య అమ్మక్క వీరి భార్య. వీరి ద్వితీయ పుత్రులు సర్వజ్ఞకుమార యాచేంద్ర బహద్దరు (1831—1892) తండ్రి మరణ కాలమునాఁటికి పదునాలుగేండ్లవాఁడగుటచే 1845-1818 మధ్య సంస్థానము కోర్ట్ ఆఫ్ వార్డ్సువారి పర్యవేక్షణమున నుండినది. యుక్తవయస్సు వచ్చిన పిమ్మట 1848 లో జమీందారీ పాలనమును స్వీకరించి 1878 లో సి.యస్.ఐ. బిరుదమును పొందిరి. వీరి భార్య పెల్లంకి రాయరాయల పుత్రిక లక్ష్మీనరసాంబ. వీరి మొదలని రాజగోపాలకృష్ణయాచేంద్ర (1857-1916), రామకృష్ణయాచేంద్ర, రంగమన్నారుకృష్ణ యాచేంద్ర (1862—1926), నవనీతకృష్ణ యాచేంద్ర, ముద్దుకృష్ణ యాచేంద్ర, వెంకటకృష్ణ యాచేంద్ర, వేణుగోపాలకృష్ణ యాచేంద్ర యని యేడుగురు కుమారులను, లక్ష్మీవెంకయ్యమ్మ, రాజ్యలక్ష్మమ్మ యని ఇద్దరు పుత్రికలను కలిగిరి.

వీరిలో జ్యేష్ఠులు రాజగోపాలకృష్ణయాచేంద్రులు తండ్రిచేతనే వెంకటగిరికి 1879 మార్చిలో పట్టాభిషిక్తులు కావింపఁబడిరి. ఇతనిది ఇరువదియెనిమిదవ

† కస్తూరి రంగకవి. ఆనందరంగరాట్ఛందము, పీఠిక, 114.

‡ C. U. Aitchison, A Collection of Treaties, Engagements and Sannads, Vol. VIII, Calcutta, 1892, p. 53.

* 'బాణరాజులచేత నొప్పనాఁ బడస రాజ్యమును ఇస్తిమిరారిసనదుఁ బొందె.... అతఁడు సామాన్యుఁడె కుమార యాచవిభుఁడు' (శిశుపాల వధ, అవతారిక, 35).

తరము. రాజా సర్వజ్ఞకుమార యాచేంద్రుల రెండవకుమారులగు రామకృష్ణయాచేంద్రులు* పిఠాపురము రాజా రావు గంగాధర రామరాయలచేత 1873 లో దత్తుగా స్వీకరింపబడి యా పిమ్మట పిఠాపురము రాజాగారికి వేంకటమహీపతి సూర్యరావు ఔరసులుగా జన్మించుటచే దత్తత చెల్లనందున వెంకటగిరికి తిరిగి వచ్చిరి. మూడవ కుమారులగు రంగమన్నారుకృష్ణయాచేంద్రులు 1872 లో బొబ్బిలికి దత్తుడు. వీరే మహారాజా సర్ రావు వేంకట శ్వేతాచలపతి రంగారావు బహద్దరుగా సుప్రసిద్ధులు. నాల్గవ కుమారులు నవనీతకృష్ణయాచేంద్రులు 1877 లో జటప్రోలు రాజాగారికి దత్తులయి రాజా సురభివేంకటలక్ష్మారాయ బహద్దరు నామమున ప్రఖ్యాతులయిరి. లక్ష్మివెంకయ్యమ్మ సోమవారపుపేట వాస్తవ్యులు జమీందారు చెలికాని వెంకట గోపాలరాయనింగారి భార్య. రెండవ పుత్రిక రాజ్యలక్ష్మమ్మ తిరుపాచూరు జమీందారు ఇనుగంటి వెంకటరమణారాయనింగారి భార్య.†

వెంకటగిరి రాజా రాజగోపాలకృష్ణయాచేంద్రులు రెండు తడవలు చెన్నపురి లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిలులో సభ్యులు. 1888 లో కె.సి.ఐ.ఇ., 1910 లో మహారాజా, 1915 లో జి.సి.ఐ.ఇ. బిరుదాంచితులు. వీరి కుమారులు ఇరువది తొమ్మిదవ తరమునకు చెందిన గోవిందకృష్ణయాచేంద్రులు 1917 లో పట్టమునకు వచ్చిరి. వీరు సర్ బిరుదాంకితులు. ఎర్నగూడెము జమీందారులు కావ్యరత్ననిధి చెలికాని లచ్చారావుగారి పినతండ్రియగు భాస్కరరాయనింగారి పుత్రికయును, సూర్యరాయనింగారి సోదరియును నగు రత్నమాంబ వీరిభార్య. గోవిందకృష్ణయాచేంద్రుల తరువాత వీరి కుమారులు సర్వజ్ఞకుమారకృష్ణయాచేంద్రులు జమీని పాలించిరి. వీరు ముప్పదియవ తరమువారు. 1936 దాక వీరు నెల్లూరు జిల్లాబోర్డు అధ్యక్షులుగా నుండి ప్రజోపయోగకర కార్యములు పెక్కింటిని సాధించిరట. వీరి కనిష్ఠసోదరులు ప్రద్యుమ్న కృష్ణయాచేంద్రులు కోలంక—వీరవరము ఎస్టేటులకు దత్తులయియుండిరి. ఆతరువాత వెంకటగిరి సంస్థానము తక్కిన జమీందారీలతోపాటు ఆంధ్రరాష్ట్రమున అంతర్లీనమైనది.

సాహిత్య పోషణము

వెంకటగిరి విద్యల పాటపట్టు. ఈ ప్రభువులకు తొలుతనుండియు పండితపోషణాసక్తి, కవిజనాదరణ సత్కరణాసక్తి నైరంతరీ విలాసము. విక్రమక్రమముతోపాటు వితరణ గుణమును వెంకటగిరివారికి వెన్నతో

* వీరి పుత్రులు వెంకటగిరి సంస్థానమునందంతర్భాగమగు రాజమహలు ఎస్టేటుకు దత్తులు; తిరుపాచూరు జమీందారుల అల్లురు.

† వాజపేయయాజుల రామసుబ్బారాయుడు, రాజా వేంకటకృష్ణారావు బహద్దరువారి జీవితము, పు. 1.

బెట్టిన విద్యలు. వెంకటగిరివారి పూర్వపురుషుఁడయిన 'సర్వజ్ఞ సింగయ జనపతి యెల్లవిద్యలనేర్చి తనపేరు సార్థకముగఁ బండితకోటిచేఁ బలు కవీంద్రుల చేతఁ బరివేష్టితుండయి ప్రౌఢిమెఱయ విద్యావినోదియై హృద్యమైన రసార్ణవ సుధాకరంబనఁ బరగు గ్రంథము రచించె సంస్కృతమునఁ బండితుండని కవివరుండనియును గాంచెఁగీర్తి....' (రంగా. 1–113).

'మతినభ్యసింప వచ్చును
బ్రతిలేవన సకలకళలు ; రానివిరెండే
యతిదుర్లభములు విక్రమ
వితరణములు పిన్నకొండవిభు రాయనృపా !'*

'ఆస్థానంబున సుకవులు
స్వస్థానము భాషయందు సత్కావ్యములం
దాస్థయు నీవేంకటగిరి
శ్రీస్థానాధిపతికొప్పుఁ జెలువంబగుచున్.'†

అను ప్రశంసలు వీరి ప్రవర్తనమునకు తగినట్టివి.

పూర్వపాలకుల దృష్టి

వెంకటగిరి సంస్థానోదయమునకు ఉషోరేఖలువిరిసిన తొలిగడియల యందే సాహితీజ్యోతిరేఖలును యోగపద్యముగా వెల్లివిరిసినవి. వెలుగోటి శాసనాంకుఁడును, వెంకటగిరివారి మూలపురుషుఁడును నైన నిర్వాణ రాయప్ప నాయఁడు కవిపండిత పోషకుఁడయినట్లు '....రాయభూజాని వదాన్యశేఖరుఁడు సన్నుత కంచుకకుండలద్వయీ మానిత సద్బుధేంద్రుఁడు....' (భానుమతీ పరిణయము, అవతారిక) అనియును, '....సుకవి రాజమురుస్మణీ... ' (వెలుగోటివారివంశావళి, 293) యగు రాయప్ప '....కొలువెల్లన్ గవిగాయకావళీ....' (పైది, 189) తో నిండియుండెడిదనియు స్పష్టపడుచున్నది.

'శ్రీకాంతుని నిజదాసుని
ప్రాకటముగు సింగవిభుని రాయపజయమున్
శ్రీకరముగఁ గవిమల్లన
వైకుంఠారోహణంబు వరుస రచించెన్' —పైది, 218.

మహానందికి వడమట జరిగిన శత్రురాజులతోడి భయంకర సమరమున జయలక్ష్మి నాకర్షించియు వీరస్వర్గము నలంకరించిన నిర్వాణ రాయప్పనాయని విజయగాథను వర్ణించిన మీఁది పద్యమునందలి మల్లనకవి గోత్రాదికము లింకను

* వెలుగోటివారి వంశావళి, 292.

† అముద్రితగ్రంథ చింతామణి, 1887 ఏప్రిల్, సంపుటము 2, సంచిక 11, పుట 14.

నిర్ణీతము కావలసియున్నవి. రాయప్ప '....బ్రాహ్మణులకు నగ్రహారంబు లొసఁగించె నడిగినట్లు....' (పైది, 191).

రాయప్ప మూఁడవ కుమారుఁడగు కుమార తిమ్మానాయఁడు వెలుగోటి పాలకుఁడు '....మేల్గదియఁగ నగ్రహారములు భూసురోత్తములకిచ్చిన నెఱవాత' (పైది. 224). కుమార తిమ్మానాయని పౌత్రుఁడును, గని తిమ్మానాయని రెండవపుత్రుఁడును నగు నాయనప్ప '....రవులు విద్వాంసులు గణితజ్ఞు లొక్కపంక...ఘటనట గాయక భామినులొకపంక సువితజ్ఞులగు వైద్యులొక్క పంక....కలసికొలువ మహిని శోభిల్లు నాస్థాన మంటపమున....' (పైది, 252) కొలువు దీరెడివాఁడఁట. గని తిమ్మానాయని తృతీయపుత్రుని పౌత్రుఁడగు చెన్నప్ప నాయఁడు '....సకల పాండిత్యంబు సంగ్రహించిన....' (పైది, 267) వాఁడు.

వెలుగోటివారిలో పదునేడవ తరమువాఁడయిన పినకొండప నాయఁడు 'సకలార్థినిలయ విబుధద్రుమము' (పైది, 270). ఈయనకు తిమ్మాంబ, అక్కమాంబ, సింగాంబ యని ముగ్గురుభార్యలు. తిమ్మాంబయందు కుమార తిమ్మప్ప, కోనప్ప, పెదకొండప్ప, రాయప్ప యను నలుగురును, అక్కమాంబయందు రంగప్ప, యాచమ, తిమ్మప్ప యను ముగ్గురును, సింగాంబయందు పెదతిమ్మ, పినతిమ్మ, కొండప్ప*యను ముగ్గురును మొత్తము పదిమంది పుత్రులు. తిమ్మాంబ కడసారపుఁ గుమారుఁడగు రాయప్ప '....తమాశ్రిత రాజ్యసుఖనిరతుఁడయి యొప్పి....' (పైది. 281) '....దాంచె నక్షీణ లక్షణయుక్తి సుకృతిసంతతులు వెలయనిచ్చె విప్రోత్కరములకెల్ల నగ్రహారములు పేరుగల యగ్రహారములును....' (పైది, 285) 'సరస సత్కవి సద్గోష్ఠి సార్వభౌముఁ' డన్నది యీతని బిరుదముగా నుండినట్లును సమస్యాపూరణాదికము లీతనికి ప్రీతికరము లయినట్లను నూహింప వీలగుచున్నది (పైది, 287, 288).

పినకొండపనాయని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడగు కుమారతిమ్మానాయనికి లక్కమదేవికిఁ గలిగిన పుత్రుఁడు తిరుపతినాయఁడు. దామెర ధర్మనృపాలుని కొమారిత ధర్మాంబ తిరుపతినాయని సతి. వీరి కుమారుఁడగు తిమ్మనృపాలుఁడు మంజరి, రావళి, ఉదాహరణము మొదలగు కావ్యభేదములలో సంధానింపఁబడిన ఏవో కొన్ని మహాప్రబంధములను గృతి నందినట్లు —

'దేవ మహీజమంచె నొకదిక్కున మంజరి, చంద్రుఁడంచెఁ దా
రావళి, వార్షకాంబుధరమంచె నుదాహరణంబు వీతసం
భావన మింటివార్తలవి; మన్నన నీవలె నెవ్వరంది రెం
తే వసుధాస్థలిం దిరుపతిప్రభు తిమ్మ! మహాప్రబంధముల్' (పైది,

322) అను పద్యమునందలి యింగితమును వ్యంగ్యవైభవసంగతి సంగీకరింప

*కోనధీరుఁడని భానుమతీపరిణయ కృత్యవతరణిక.

వలసియున్నది. ఈ తిమ్మనృపాలుని తమ్ముఁడగు తిరుపతినేని రంగప్ప '...సకల సుకవీంద్ర గాయక సరస విబుధరక్ష దక్షిణ విమలాంతరంగుఁడు....' (పైది, 323). పెదకొండపనాయని పౌత్రుఁడగు వెంకటపతి సైతము 'బుధజనాధారుఁడు' (పైది, 348) గా పరికీర్తితుఁడు.

పెదయాచమనాయని కవితాపోషణమునుగూర్చి మనకేమియుఁ దెలియదు గాని —

'ధరనేలు నీ ప్రభుత్వము యయాతి చరిత్ర - వరకీర్తి రాజశేఖర చరిత్ర
వెలయు నీ శౌర్యంబు విక్రమార్క చరిత్ర - ఘనమైన నీతి యా మను చరిత్ర
చూడ నీ హరిభక్తి రుక్మాంగద చరిత్ర - పొసఁగు నీ నిలయంబు వసు చరిత్ర
నిత్యంబు నీ బుద్ధి సత్యధర్మ చరిత్ర - వెలుఁగు నీ రూపంబు నల చరిత్ర
యిన్ని చరితలు నీయందె యున్న విపుడు....'

అని యొక కవి పెదయాచమపై చమత్కారముగాఁ గావించిన యీ కైవారపు గమనరితనము పరిశీలనార్హము. *

పినకొండపనాయని ఆఱవ కుమారుఁడగు యాచమనాయని మనుమఁడును, వెంకటాంబా కస్తూరి రంగప్పల తృతీయ పుత్రుఁడును పెదయాచమనాయని తమ్ముఁడును నగు సర్వజ్ఞసింగమనాయఁడు '.... గీతికాసాహిత్యరస విశాలుఁడు....' (పైది, 402). పై పినకొండపనాయని తొమ్మిదవ పుత్రుఁడయిన చిన తిమ్మానాయని పౌత్రుఁడును, చెన్నభూపతి పుత్రుఁడునునగు మాలెకొండపనాయఁడు '....కొల్లలుగాఁగ సత్కవులఁ గోరిన కోరిక లిచ్చెడి....' (పైది, 438) కవితారసికుఁడఁట.

వేటూరి† రంగరాజు

తిమ్మాంబా పినకొండపల చతుర్థ పుత్రుఁడు రాయపనాయఁడు. ఈ రాయపనాయని పుత్రుఁడగు వెంకటాద్రియే వెంకటగిరి నిర్మాత. లింగమాంబికా రాయపల పౌత్రుఁడును వెంకటాద్రి పుత్రుఁడును నగు రాయమహేంద్రుఁడు వేటూరి రంగరాజ కృతమగు భానుమతీ పరిణయమునకు కృతిపతి. 'వెలుగోటి

* వెలుగోటివారి వంశచరిత్రము, పుటలు 109, 110.

† ఇంటిపేరు వెంటూరి వారని బ్రౌణ్యము, 1852 ప్రతి, పీఠిక, పు. viii ; ఆంధ్ర కవుల చరిత్రము, ద్వి. భా., పు, 240 ; ఆంధ్రవాఙ్మయ సంగ్రహము, పు. 196 ; ఆంధ్ర విజ్ఞానము, పు. 275 ; వేటూరి వారని నెల్లూరు మాన్యూలు, పు. 699 ; వెట్టూరి వారని శబ్దరత్నాకరము, ప్రథమ ముద్రణ పీఠిక, పు. 25 ; వేటూరు వారని వెలుగోటివారి వంశ చరిత్రము, పు. 95 ; వేటూరివారనుటయే యుక్తమని ఆంధ్రకవి తరంగిణి, సంపుటము 11, పుటలు 172, 173 ; ఆంధ్రకవి సప్తశతి, పు. 178.

వేంకటేంద్రున కలఘు గుణాలంబ చెన్నమాంబా మణికిన్ గలిగిన.......' (భానుమతీ పరిణయ కృత్యవతారిక) ఈ రాయపనాయఁడు 'బుధానీకంబు మైత్రి' (వెలుగోటివారి వంశావళి, 372) సమాకర్షించి '....శేష వాల్మీకి రచిత విశేష విలాస మాలించు రాజ వేశ్యాభుజంగుఁ....' (పైది, 376) డయి '....బహు కళావైభవములఁ బ్రోదిఁ బాలించు....' (పైది, 378) చు వెలుగోటి కులదీపముగా, సర్వజ్ఞ సింగమనేని సత్సంతాన రూపముగా వెలసినవాఁడు రాయప్ప గాన విద్యానిధి యనియు, శ్రీ రంగాచార్య పురావి మహాగ్రహార విశేష పరితోషిత వైష్ణవ కుటుంబ సహస్ర సంఖ్యాకుఁడనియు భానుమతీ పరిణయ కృత్యవతరణిక పేర్కొనినది. రాయప్ప భార్య రాగమాంబ. ఈ రాజ దంపతులకు రంగప్ప, కుమారరంగప్ప అని ఇరువురు పుత్రులు. జ్యేష్ఠుఁడగు రంగప్ప 'ధీర వైష్ణవ సమృద్ధిని జాల వెలయించు నిత్య సూరి కదంబ నియమవృత్తి ...' (పైది. పు. 383).

భానుమతీ పరిణయ కర్త రేటూరి రంగరాజు ఆర్వేల నియోగి. శ్రీవత్స గోత్ర పవిత్రుఁడు. చినగంగనామాత్య పుత్రుఁడు. కందాళ రంగాచార్య లీతని ముద్రాగురువు: అద్దంకి సింగరాచార్య లీతని విద్యాగురువు. రంగరాజకవి ఆంధ్ర కర్ణాట చోళ రాజసభలలో—

'వ్యస్తాక్షరీధుర్య విస్తీర్ణభావంబు
  క్రముక సంఖ్యాఖ్యాన కౌశలంబు
నారోహణావరోహణ లేఖనప్రౌఢి
  యగ్రపద్య గ్రహణాభిరక్తి
యనవలోకిత శారికాభిఖేలనరీతి
  వర సమస్యాపూర్తి వైభవంబు
సముదగ్రశిక్షిత చతురంగ బలకేళి
  కా విలాసము నేకకాలముననె
యలరఁ బ్రకటింపనేర్చి యష్టావధాన
కవిత శతలేఖినీ పద్య గద్యశక్తిఁ
బాటిమీఱి....' (భానుమతీ పరిణయ కృత్యవతరణిక) న చిత్రకవితా విశారదుఁడుగా ప్రసిద్ధుఁడు.

భానుమతీ పరిణయము నాలుగాశ్వాసముల శృంగార ప్రబంధము. శ్రీకృష్ణుని పినతండ్రియగు భానునికి పద్మిని యను భార్యవలనఁ గలిగిన పుత్రిక యగు భానుమతికిని పాండవులలో కడగొట్టువాఁడగు సహదేవునకు జరిగిన పరిణయ మిందలి యితివృత్తము. శబ్దాలంకార ప్రచురమైనను ఇందలి కవిత్వము ద్రాక్షాపాక సుశ్రీకమై యొప్పుచున్నది. మాదిరి కొాక పద్యము :

'సరసపటీర వాసనలఁ జందన శైల విలాస మొప్పఁగా
సురుచిర కాంచనద్యుతుల సొంపున మేరువుచంద మొందఁగా
సరివి హిమాంబుపూరములఁ హేమమహీధరరీల మీఱఁగాఁ
బురమునఁ గేళిసౌధములు పొల్పలరారు సముస్నతాకృతిన్'
—1—24

వెంకటగిరివారి కోవలో ఇరువదియూఁడవ తిరుమవాఁడగు సర్వజ్ఞ కుమార యాచమనాయఁడు (1695–1748) సంస్కృతాంధ్రములయందు గొప్ప పండితుఁడు; సాహిత్యమర్మజ్ఞుఁడు. కర్తగా కారయితగా పేరుకెక్కినవాఁడు. ఈయనకు విద్వత్కుమార యాచేంద్రులను పర్యాయ నామమును గలదు. 'ఛారి విద్యల కారాజు భోజరాజు వీర్యవితరణములకల విక్రమార్కుఁ డుత్తరోత్తర యుక్తిప్రయుక్తులందు జీవసన్నిభుఁ డతఁ డని చెప్పవచ్చు' (శిశుపాల వధ, అవతారిక. 27). వీరు కాళీభక్తులు. కాళికానుగ్రహమున వీరికి కవితా సామర్థ్యము గలిగినదఁట! కాళహస్తి జ్ఞానప్రసూనాంబికపై నొక యష్టకమును నొక చూర్ణికను సంస్కృతమున యాచమనాయఁడు రచించినట్లు తెలియుచున్నది.

రుక్మవతీ పరిణయకర్తయగు అనఘము కోదండరామకవి తన పినతండ్రియగు 'కొండకవీంద్రుఁడు సభినవదండి యనఁగఁ బేరుగాంచె ధారుణినాథాఖండలుఁడును వెల్గొటికులమండనుఁడై యొప్పు యాచమహీపతి చేతన్' అని వ్రాసినాఁడఁట! కుమార యాచమనాయని కాశ్రితుఁడగు పురుషోత్తమ పండితుఁడు చతుష్షష్టి విద్యాసంగ్రహమును సంధానగ్రంథము సంస్కృతమున సంధానించెనఁట![1] వీరి యాస్థానమునకు నేటి కందుకూరు తాలూకాలోని తెట్టుగ్రామవాస్తవ్యుఁడు మోచర్ల వెంకన్న యను కవి వచ్చి యాచేంద్రులను దర్శింపఁగా ఆయన షావి ఘాంతవర్ణములుగల కందపద్యశతక మొక్క గడియలో చెప్పుఁడని కోరఁగా వెంకన్నకవి యట్లే పూర్తిచేసెనఁట.[2] ఆ శతకము లభ్యముగాలేదు గాని అందలివే యని నాలుగు పద్యములుమాత్రము అముద్రితగ్రంథచింతామణిలో ప్రకటింపఁబడినవి.[3] అవి ఇవి:

'షాక్షర మాదిగఁ జేకొని
యీక్షణమున కందపద్య నివహము వరుసన్
వీక్షింపర దయచేనిటు
రాక్షసహర రామ మోక్షరామాధ్యక్షా!'[4]

[1] Journal of S. V. Oriental Research Institute, Vol. VII, ii, pp. 162–168.

[2] యాచమనాయని దర్శించి మెప్పించినవాఁడు మోచర్ల దత్తప్పయని గురజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి కవిజీవితములు. వావిళ్ళ, చెన్నపురి, 1955, పుటలు 650–657.

[3] అముద్రితగ్రంథ చింతామణి, 1896 నవంబరు, సంపుటము తొమ్మిది, పు, 101.

[4] 'షాక్షర మాదిగఁజెప్పెద నీక్షణమున గందపద్య నివహ శతకమున్

'షడ్రిజన్యాంబుజయ
రాడశ్రితవర్గ స్తుతాపరస్పరసీజా
తేడుప్రియాగార పరి
డాద్రిదేశ్రివర రామ మోక్షరామాధ్యక్షా !'
'షణ్ముఖనాంచస్సంభవ
రాణ్మానిత నూత్నరత్న రాజన్మకుటో
ద్యణ్మండిత తాంతరీక్ష వి
రాణ్మూర్తి రామ మోక్షరామాధ్యక్షా !'
'షట్పవలసితోద్యస్మిన్
త్రిట్పదలాంగ పత్రికా క్షీరాజిత గాత్రి
జట్పద జటిపట నానా
రాట్పూజిత రామ మోక్షరామాధ్యక్షా !'

మోచర్ల వెంకన్న సోదరుఁడు దత్తప్ప వెంకటగిరివారి యాస్థానకవి యఁట ! ఆశుకవనమునందును సమస్యాపూరణమునందును దత్తప్ప చాల నేర్పరియఁట !† గంటలో 125 పద్యములను పూర్తిచేసియుండెనఁట !‡

రోసనూరి వేంకటపతికవి

విష్ణుమాయావిలాస ప్రబంధకర్తయగు రోసనూరి వేంకటపతి తనకుఁ సర్వజ్ఞకుమార యాచమనాయఁడు తిక్కయజ్వయను బిరుదమును ప్రసాదించినట్లు '....కుమారేచ భూజనపాలాగ్రణి తిక్కయజ్వ యనుచున్ జాలంగఁ మెచ్చి ప్రోచినఁ బెంపొందిన రోసనూఁకులునిన్ శ్రీవేంకటాఖ్యున్ ....' (విష్ణుమాయావిలాసము, అవతారిక) ; '....కుమార యాచనృపదత్త తిక్కయజ్వ నామాంతరధాముఁడ రోసనూరి....వెంకటపతికవి....' (వైది. ఆశ్వాసాంతగద్య).

ఇతఁడు వెంకటగిరిప్రభువంశములో ఇరువదిమూఁడవ తరమునకుఁ జెందిన సర్వజ్ఞకుమార యాచమనాయని (1697—1748) కాలమునను ఇతని కుమారుఁడును ఇరువదినాలుగవ తరమువాఁడును నగు బంగారు యాచమనాయని (1755—1777) కాలమునందును వీరి యాశ్రయమునం దుండినవాఁడు. సర్వజ్ఞకుమార యాచమనాయనిచే తిక్కయజ్వయను బిరుదమునందిన యీ కవి రచించిన యితరగ్రంథము లేవియో తెలియవు కాని బంగారు యాచమనాయని

వీక్షింపుము దయలోనను రాక్షసహర రామ మోక్షరామాధ్యక్షా'—అని ఒక పాఠాంతరము, చూ. విక్రమసింహపురిమండల సర్వస్వము, ద్వితీయ ఖండము, పు. 268.

† తెలుఁగు సమస్యలు, మోచర్ల దత్తప్ప విరచితము, వ్యవహార తరంగిణీ ముద్రాక్షరశాల, చెన్నపురి, 1880.

‡ A Manual of Nellore District, p. 699.

అంకితముగా రచించిన విష్ణుమాయావిలాసమను శృంగార ప్రబంధము ప్రసిద్ధమైనది. ఇది 22వ తరమువాఁడగు మొదటి బంగారు యాచమ (1660–1693) కంకితమని* భావించుట పొరపాటు. విష్ణుమాయావిలాస కృతిపతి బంగారేచ నృపాలుని పౌత్రుఁడనియు, కుమారేచ భూమీంద్రుని పుత్రుఁడనియు కావ్యావతారిక పేర్కొనుటవలనను, మొదటి బంగారుయాచమనాయఁడు పెదయాచమ పౌత్రుఁడగుటవలనను రెండవ బంగారు యాచమయే కృతిభర్తయని నిర్ణయించుట న్యాయము. వెంకటపతి ఆర్వేలనియోగి. కాశ్యపసగోత్రుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. యజుశ్శాఖాధ్యాయి లింగనామాత్య పౌత్రుఁడు. గంగనామాత్య పుత్రుఁడు. భద్రకాళీ భక్తుఁడు. శ్రీభూపతి లింగ పాదభజనానందుఁడు. దత్తాత్రేయ గురుపాదపద్మారాధకుఁడు. రోసనూరినివాసి.

ఇఁక కృతిభర్తయగు బంగారు యాచమ 'కవి గాయకోత్తము సాహిత్య సంగీతసార ప్రసంగమెసఁగ ...' 'అధమ రాజన్యచరితములు కృతిముఖమునఁ బ్రబలుటకుఁ బ్రబలములగు సుకవినికరములు కారణములని తలంచినవాఁడు. 'తన కటాక్షస్ఫూర్తి దశదిశాగత కవీశ్వరభవరోదయ హేమసరణిఁ బొదల' ప్రవర్తిల్లినాఁడు. కవితరంగిణి యూహించినట్లు బంగారు యాచమ రోసనూరి భూపతికాఁడు. 'రోసనూరిభూపతి గౌరీవరయాసులబ్ధ కామితఫల శృంగార....' యను సంబుద్ధిలోని దేవుఁడు రోసనూరియందలి భూపతిలింగేశ్వరుఁడు. భాగవతము అష్టమస్కంధమునందలి మోహిని అవతారఘట్టమందలి యితివృత్తము. 'ఇతని కవిత్వమతికఠినము నతి మృదులముగానిది. యథోచిత లక్షణ సంపత్తిగలది.'†

విష్ణుమాయావిలాస ప్రబంధమునుండి మచ్చునకు రెండు పద్యములు:

'జలరుహగంధి కోకిలరుచ సామజయాన మరాళినీలకుం
తల హరిమధ్య సైకతనితంబ తటిన్నిభగాత్రి పూర్ణిమా
విలసితచంద్రబింబముఖి విద్రుమరత్నసమాధరోష్ఠి యు
జ్జ్వల నవపల్లవాంఘ్రియయి సంధిలె నా హరి చంద్రశేఖరా' —1—109.

'వేఁకఁ దృషాతురుండు చలివెందరఁ జెందినభంగి బొడ్డగా
నాఁకలిగొన్న యాతఁ డమృతాన్నము గాంచినయట్లుగాఁగఁ దా
నా కలకంఠి మందటికిఁ గ్రమ్మనఁబోయి కరాబ్జయుగ్మముల్
చేకొని మోడ్చి యిట్లనియెఁ జిత్తజబాణ నితాంతవేదనన్' 3—93.

బంగారు యాచమనాయనిమీఁద కస్తూరి రంగప్పయను కవి పంచరత్నము

*ఆంధ్రకవుల చరిత్రము, తృ.భా., పు. 24: ఆంధ్రవాఙ్మయ సంగ్రహము, పు. 217; ఆంధ్రకవితరంగిణి, సంపుటము 12, పుటలు 213, 214; ఆంధ్రకవి సప్తశతి, పు. 244.

†చదలవాడ సుందరరామశాస్త్రిగారి ఉపోద్ఘాతము, విష్ణుమాయా విలాసము, శారదాంబావిలాస ముద్రాక్షరశాల, చెన్నపురి, 1898.

అనేకు శృంగార రసయుక్తములైన పదములను జెప్పియున్నాఁడఁట![1] ఈతఁడును ఆనంద రంగరాట్ఛందకర్తయు నొకరే యైనచో కవికాలము పదునెనిమిదవ శతాబ్ది మధ్యభాగము.

ముదుంబి అప్పయ్యదీక్షితులు

ఇరువదియైదవ తరమునకు చెందిన కుమార యాచమనాయఁడు (1777-1804) 'విబుధగణములఁ బ్రోచు వివేకి' (గోపీనాథ రామాయణము, అవతారిక, 59) యని ఉపశ్లోకింపఁబడినవాఁడు మీఁది కస్తూరి రంగప్పయే కుమార యాచమనాయని (1777–1804) పై నవరత్నములను పదములను జెప్పినట్లు వెలుగోటివారి వంశచరిత్రము పేర్కొనినది.[2] ముదుంబి అప్పయ్య దీక్షితులచే విష్ణుపురాణమును పద్యకావ్యముగా నాంధ్రీకరింపఁజేసి యొక యగ్రహారమును కవికి కుమార యాచమ దానమొసఁగినట్లు 'వెలయఁగ నన్నరేశ్వరుఁడు విష్ణుపురాణము నాంధ్రభాష నింపలర రచింపఁజేసి దనుజారి కృపాప్తికిఁ బాత్రభూతుఁడై ....' (పైది, 60) అను పద్యభాగమువలన స్పష్టపడుచున్నది.[3]

నరుకూరి నారాయణప్ప

నరుకూరి నారాయణప్పయను కవి విరచించిన పారిజాతప్రబంధ మను యక్షగానము కుమార యాచమనాయని కంకితము.

'ఘన వెలుగోటి బంగరు యాచనృపతి
తనయ కుమారేచధరణీతలేంద్ర!
వినవయ్య యిది జగద్వినుతప్రభావ
మిదిపుణ్య చారిత్ర మిది బుధస్తోత్ర
మిదిజన్మ సాఫల్య మెవ్వరువిన్న....
పరమ కల్యాణులై ప్రబలి యుండుదురు'

ఈ యక్షగాన ప్రబంధమును నిబంధించిన కవి విశ్వకర్మకులజుఁడు. నరుకూరి గ్రామవాస్తవ్యులగు కాళయాంబాముత్త ధీవరుల పుత్రుఁడు. కొండూరి వేంకటాచార్యుల శిష్యుఁడు. గ్రంథము నరుకూరి చెన్నకేశవముద్రతోఁ గూడినది.[4]

ధూర్జటి లింగరాజకవి

కుమార ధూర్జటి కుమారుఁడగు లింగరాజకవి మీఁది కుమార యాచమ

[1] వెలుగోటివారి వంశచరిత్రము, పు. 134.

[2] పైది, పు. 143.

[3] 23 వ తరమునకుఁజెందిన సర్వజ్ఞకుమార యాచమనాయఁడే (1695–1748) ముదింబి అప్పయదీక్షితుల కాశ్రితదాతయఁట. పైది, పు, 123.

[4] ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయము, కాకితపు ప్రతి, R. No. 129.

నాయని ప్రేరణమువలన మణిమంటప ప్రభావమను కృతిని సంతరించినట్లు —

'రచియించితివి కవిప్రతతి సన్నుతిసేయఁ
జతురోక్తి పరమా వ్రతచరిత్ర
పలికితి పాండ్యభూపాలసభ్యులు మెచ్చ
సదలంకృత కవేరజామాహాత్మ్య
మాచరించితివి కుమారేచ భూపాగ్రణీ
ప్రణుతింప మణిమంటప ప్రభావ
మొనరించితివి భక్తియుక్తి శంకరునకు
శతకముల్ మాధుర్య చతురఫణితి
బాల్యముననే సుధీంద్రులు బ్రస్తుతింపఁ
గృతులు ఘటియించి విపుల సత్కృతులు గాంచి
వెలసితివి కీర్తి దిక్కుల విస్తరిల్లఁ
బ్రబల మిత్రాబ్జరవి లింగరాజ సుకవి'

యను నితని కాళహస్తి మాహాత్మ్య కృత్యవతారికా మూలమున నూహింప వీలగుచున్నది.†

పట్టాభిరామయ్య యను కవి లీలావతీ దండకమును కుమార యాచమ నాయని కంకితముగా రచించెనఁట ! ‡

తిరునాళ్ళ మండపము

వెంకటగిరియందలి దేవాలయములలో కాశీవిశ్వనాథస్వామి దేవాలయము ప్రసిద్ధమైనది. బంగారు యాచమనాయఁడు (1755–1776) ఈ విశ్వనాథ ప్రతిష్ఠను గావించినట్టి పుణ్యమూర్తియని 'విశ్వనాథ ప్రతిష్ఠ గావించి వెలసినట్టి పుణ్యుఁడు బంగారు యాచవిభుఁడు' (గోపీనాథ రామాయణము, అవతారిక, 58) అను సాక్ష్యమువలన ధ్రువపడుచున్నది. కాశీవిశ్వనాథస్వామి యాజ్ఞచే ఒక బ్రాహ్మణుఁడొక దివ్యలింగమును గొనివచ్చి దానిని బంగారు యాచమనాయని కర్పించి లింగప్రతిష్ఠ సేయుమని ప్రోత్సహింపఁగా అతఁడు మహాకైవల్య నదీతీరమున 1760 లో అతి విశాలమైన ఆలయము నొకదానిని కట్టించి అన్నపూర్ణాయుతముగా విశ్వనాథుఁ బ్రతిష్ఠించి కాంచనధ్వజ మెత్తించి ప్రతిష్ఠ గాంచెను. ఇతని చారిత్రములు సకలసుకవి జనసంస్తుతికిఁ బాత్రములఁట !*

ఈయన దత్తకుమారుఁడగు కుమార యాచమనాయఁడు (1776–1804) 'విశ్వేశ్వరాన్నపూర్ణేశ్వరీ గుహాలకు ముదముతోఁ గట్టించె మూఁడు

† Journal of Sri Venkateswara Oriental Research Institute, Tirupati, Vol. VII, ii, pp. 162–168.

‡ వెలుగోటివారి వంశ చరిత్రము పు. 143.

* శిశుపాల వధ, అవతారిక 1—32.

తేల్లు' (శిశుపాల వధ, 1—35), 'వెలఁగి జగంబులం గను ప్రసిద్ధికి నెక్కఁగ విశ్వనాథు నిశ్చల విభవంబులం దనిపి....' (గోపీనాథ రామాయణము, పీఠిక, 60) విశ్వనాథుని బ్రహ్మోత్సవములను పెద్దయెత్తున జరిపించెడివాఁడు. కాశీ విశ్వనాథస్వామి ఉత్సవ సందర్భములందలి తిరునాళ్ళ వేడుకలను కన్నులకుఁ గట్టినట్లు వర్ణించెడి తిరునాళ్ళ దండక మొకటి అజ్ఞాతకవికర్తృకము మిగులినది కుమార యాచమనాయని కంకితముగాఁ గనబడుచున్నది.[1] వెంకటగిరి వాస్తవ్యుఁడగు గడియారము భాస్కరశాస్త్రి (క్రీ.శ. 1778 ప్రాంతము) పండిత కవిగా నెల్లూరు మాన్యువల నుదాహరింపఁబడినాఁడు.[2]

ఇరువదియాఱవ తరమునకు చెందిన బంగారు యాచమనాయఁడు (1804—1845) 'విద్యాఘనుండు' (గోపీనాథ రామాయణ పీఠిక, 61) 'అఖిలార్థులకున్ సురశాఖిశాఖ' (పైది, 62), 'శిష్టమహీసుర భృత్యకోటిఁ బోషించి సమస్త ధర్మములు చేసి ...' (శిశుపాల వధ, 1—39) కీర్తి గాంచినవాఁడు. వెంకటగిరి యాస్థానమునందలి హేమావతి యను సుందరిమీఁద 'హేమావతి దండక' మను రచనను గైసేసిన కవి శతఘంటము రంగన్న[3] భోగినీ దండకమును బోలిన దీ కృతి. ఇది సీతారామ కవి కృతమని కొందఱు వ్రాఁత[4]. ఇది బంగారు యాచమనాయని కంకితము.

సర్వజ్ఞ కుమార యాచేంద్రులు

తరువాతి తరమునకుఁ జెందిన సర్వజ్ఞ కుమార యాచమనాయఁడు (1832—1892) వెంకటగిరి వారి వంశములో రసార్ణవ సుధాకర కర్త సర్వజ్ఞ సింగమనీని తరువాత అంతటి విద్యా పరిశ్రమమును విద్వజ్జన పరిశ్రమ వేతృత్వమును గల రాజకవి. ఇతఁడు కృతిభర్తగానే కాక కృతికర్తగాను ప్రసిద్ధుఁడు. సకల విద్యావిదుఁడని, అధ్యాత్మ విద్యా విచ్ఛ్రేష్ఠుఁడని పండిత ప్రశంసల నందిన విద్వత్ప్రభువు. 'తర్కశాస్త్రయుక్తు లుపన్యసించుచో రెండవ గౌతముఁడ'నియు, 'బహువిధ శబ్ద నిష్పత్తిఁ గావించుచో అపర పతంజలి' యనియు, 'అఖిల వేదాంత శాస్త్రార్థ తత్త్వ విచారమందు సాక్షాజ్జనకుఁ'డనియు. 'కావ్య నాటకాలంకార కవితాప్రముఖ విద్యలయం దపరభోజుఁ'డనియు,[6]

1 R. No. 717, ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయ ప్రతి.

2 Manual of Nellore Dt., p. 700.

3 వెలుగోటివారి వంశ చరిత్రము, పు. 151; విక్రమసింహపురి మండల సర్వస్వము. తృతీయఖండము, పు. 4.

4 A Manual of Nellore Dt., p. 700.

5 భగవద్గీతాశాస్త్రము, గ్రంథాంతపద్యము.

6 గోపీనాథ రామాయణ పీఠిక, 66.

‘ఉత్తరోత్తర మహాయుక్తు లుపన్యసించుటలో బృహస్పతియనియు.[1] ‘....వర్ణిత చరిత్ర చరితుండు గ్రంథకర్తృత్వ విఖ్యాతిఁ గనియె....’[2] ననియు, ‘గీతార్థ సంగ్రహ నీతి సూత్రాది సత్కృతులలో స్వమతంబుఁ దెలిపినాఁ’[3] డనియు విద్వత్కవివరేణ్యులచే కొనియాడఁ బడినవాఁడు.

ఈయన రచించిన గ్రంథము లన్నియును వ్యావహారికభాషకు అతి సమీపమైన సరళగ్రాంథికములో సంధానింపఁ బడినవి. గిడుగు వెంకటరామమూర్తి పంతులుగారి గద్య చింతామణిలో నీ గ్రంథ భాగము లుద్ధృతములగుట పరిగణనార్హము.[4] అన్నియు నించుమించుగా తాత్త్వికరచనలు. వానిలో కొన్ని ముఖ్య రచనము లిట దిక్ప్రదర్శనముగా పరామర్శింపఁ బడినవి. గీతార్థ సార సంగ్రహము[5]: సర్వమతములలోని సారమును వాని పరస్పర వైవిధ్య వైరుద్ధ్యము లను శాస్త్రదృష్టితో చర్చించి సమన్వయింపఁ బడినవి. నాస్తిక వాదమును నిరాకరించు కృతి నాస్తికధ్వాంత భాస్కరము. ఇది 1888 లో ప్రచురితము. నిర్గుణవాద నిరాకరణమను గ్రంథము మతవిషయక విమర్శపరమైనది: 1889లో ప్రకటితము. మనస్సాక్షి యనునది సకల మత స్వరూప నిరూపకమగు వచన రచనము.[6]

రత్నపటాంగుళీయకమనునది లఘుకృతి. ధైర్యం సత్యం, స్మరణం శరణం, ఉపకారః కార్యః, సద్గోష్ఠీ నత్యాజ్యః. మానోరక్ష్యః. భవిష్యదాలోచనీయమ్ — ఈ యాఱు వాక్యము లాఱు పక్షములుగల అంగుళీయకాకృతి యందు వ్రాయఁబడి వాని మూలతత్త్వములు సుబోధకమగు రీతిలో వివరింపఁ బడిన కృతి యిది.[7] సందిగ్ధ తత్త్వరాద్ధాంత[8] మను పుస్తకము స్పష్టవ్యవహార భాషలో రూపెత్తిన ఒక తాత్త్వికరచన. తాత్త్విక ప్రపంచమునందు అస్తినాస్తి విచికిత్సకులో నైన దేవుఁడు, జీవుని స్వతంత్రత, పునర్జన్మ, మోక్షము, జగత్తు మొదలగు అనేకాంశములిందు పరామృష్టములు. సంగీత నాట్య సంబంధి గ్రంథమే యాచేంద్రులు కూర్చిన సభారంజని.[9] నాయికా నాయక రస సంగీత తాళ హిందూస్థానీ రాగతాళనాట్యాభినయ శబ్దవాద్య పాండిత్య రహస్యములను

1 ఆ.ఆం.క. పీఠ., అవతారిక, 44.

2 నానారాజ సందర్శనము, ఉత్తరార్థము, పు. 296.

3 రాధాకృష్ణ సంవాదము, ప్రథమా., పు. 126.

4 గద్య చింతామణి, మొదటి భాగము, వావిళ్ల ప్రెస్, 1933.

5 ఆది సరస్వతీ నిలయ ముద్రాక్షర శాల, చెన్నపురి, 1886.

6 ఆది సరస్వతీ నిలయ ముద్రాక్షర శాల, చెన్నపురి, 1887.

7 ఆది సరస్వతీ నిలయ ముద్రాక్షర శాల, మద్రాసు, 1889.

8 శారదాంబా విలాస ముద్రాక్షర శాల, మద్రాసు, 1890.

శారదాంబా విలాస ముద్రాక్షర శాల, చెన్నపురి, 1890.

నెనిమిది ప్రకరణములు గలది యిది: వాగ్గేయకార రత్న శ్రీహరి నాగభూష
ణముగారు మెచ్చిన ప్రశస్త కృతి.

సర్వమతసార సంగ్రహము వీరి మఱియొక రచన. అష్టశాఖయందలి త్రిమతములగు ద్వైతాద్వైత విశిష్టాద్వైతములు, జైన క్రైస్తవ నాస్తిక మహమ్మదీయ సాంఖ్య ఆర్యసమాజ దివ్యజ్ఞానసమాజ పూర్వమీమాంసక బ్రహ్మసమాజ శాక్తేయ శైవ వైష్ణవ వైదిక యోగ నానక మున్నగు మతముల అవతరణవిధానములు, వాని మూలతత్త్వములు ఈ గ్రంథమున వివృతములు. సహేతుక నీతిశాస్త్రమను గ్రంథ మొక నీతిసూత్ర సంచయము. క్రైస్తవమత గ్రంథములందలి పరస్పర విరుద్ధాంశములను సంబంధించిన విమర్శన గ్రంథము హిందూమత విరోధ భంజని.[1]

ఈ గ్రంథము లన్నింటను విషయమును సుకరముగా, సూటిగా నిరూపించుటకు అర్హమైన రీతి నవలంబించుటవలన, ఉంటేనగాని, అనుసరించే, తీసుకొన్నట్లు, నమ్ముతాను, రావచ్చును, ఆగితే, వాట్లవాట్లు, పట్లునున్ను, విడిచితే వంటి శిష్ట వ్యావహారిక రూపములు అరుదుగ వాడఁబడినవి. యుక్తి ప్రత్యుక్తి ప్రత్యుపన్యాసముల యందు హేతువాదముతో కూడిన చక్కని శాస్త్రీయ దృష్టి యీ గ్రంథము లన్నింట గోచరించు విశిష్ట లక్షణము.

కవిపండిత పోషణమునందును సర్వజ్ఞ కుమార యాచమనాయఁడు ప్రదర్శించిన ఆసక్తి యెక్కుడు శ్లాఘాపాత్రము. వీరు 1863 లో చేసిన బృందావన యాత్రా సందర్భమున అచటినుండి కొనితెచ్చిన రాధాకృష్ణస్వామివారి స్వర్ణ పాదములను వెంకటగిరి నగరి పూజామహలులోనుంచి, పట్టపువారి పవిత్ర సన్నిధిలోఁ బండితగోష్ఠి జరుగుటకై సోమసానిగుంట యను గ్రామమును రాధాకృష్ణపురము పేరిట పండ్రెండు వృత్తులు చేసి కవిపండితులకు బహూకరించిరి.[2] వీరి యాస్థానమునందలి విద్వత్కవులలో గోపీనాథము వెంకట కవిప్రథముఁడు, ప్రధానుఁడు అని చెప్పవచ్చును. ఇతని గ్రంథములు రాశి యందును వాసియందును ప్రథమశ్రేణికిఁ జెందినవి.

గోపీనాథము వెంకటకవి

ఇతఁడు తెలఁగాణ్య వైదిక బ్రాహ్మణుఁడు.[3] కౌండిన్యగోత్రుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. యజుశ్శాఖాధ్యాయి. వెంకటలక్ష్మాంబా పద్మనాభుల పుత్రుఁడు. నెల్లూరునకుఁ బడమటితట్టునఁగల కావలి తాలూకా లక్ష్మీపురాగ్రహార

1 హిందూ ప్రెస్, మద్రాసు, 1892.

2 వెలుగోటివారి వంశ చరిత్రము, పుటలు 158, 159.

3 వెలనాటివైదికులను ఆంధ్రవిజ్ఞానము, సంపుటము 2. పు. 1020 ; నిడుదవోలు వెంకటరావు, తెలుగు విజ్ఞానసర్వస్వము, సంపుటము 3. పు. 1098.

మీతని యభిజనము.[1] కవి తన పదియారవయేఁట ఒక మహాయోగివలన నొక్క విద్యఁ బడసి తత్ప్రసాదలబ్ధ కవిత్వ విద్యావిశేషుఁడయినట్లు ఇతఁడు చేసిన శ్రీమద్రామాయణపీఠికవలనఁ దెలియుచున్నది. 'పదియవ వత్సరమునం దాంధ్ర కావ్య నాటకాలంకారములు పెక్కులక్షణంబు లభ్యసించితి సంస్కృతాంధ్ర పురాణంబులన్ని శోధించితి....' (కృష్ణజన్మఖండము, అవతారిక, ప. .. అని) సైతము కవి స్పష్టపఱచియుండుట పరిశీలనార్హము. '....ఆదికావ్యంబగు మహాముని ప్రణీతంబగు షట్కాండ కథాప్రపంచ సంచితంబైన యీ శ్రీమద్రామాయణమును భాస్కరాదులు లోక మర్త్యులం గృతినాథునిం జేసి రచియించిరిగాన' (శ్రీమద్రామాయణము, పీఠిక, 39) అనియు, '....ఇమ్మహాకావ్యంబు శ్రీకృష్ణార్పణంబుగ తన్మూలానతిరిక్తంబుగా భగవదంకితంబుఁ జేసి' యాంధ్రభాషనుఁ దెలిగించినవాఁడీ మహాకవి. ఇదియే గోపీనాథరామాయణమనుపేర లోకమునఁ బ్రసిద్ధమై యున్నది.

గీర్వాణమూలమున కనువాదముగా పద్యప్రబంధముగా నిబంధింపఁబడిన యీ రామాయణము శ్రీకృష్ణాంకితమై యుండుట మెచ్చి[2] వెంకటగిరి ప్రభువు సర్వజ్ఞకుమార యాచేంద్రుఁడు కవిని రావించి అగ్రహారములచే బహూకరించి లోకమున నీ కావ్యవ్యాప్తికి తోడ్పడిరి.[3] 'వెలయ వేంకటకవి విరచిత రామాయణాంధ్రకావ్యము విని హర్షమొంది సత్కృపతో జరీశాల్వులు రాంకవము హారములు బహుమతి యొనర్చి మాకెక్కసిములోఁ బేరైన పెద్దపల్లె గ్రామం బగ్రహారంబిచ్చె....' (శిశుపాలవధ, 1—16). బాలకాండ ప్రభృతి షట్కాండ కథాప్రపంచమంతయు వాల్మీకి హృదయము ననుసరించియు గోవిందరాజీయాది ప్రసిద్ధవ్యాఖ్యల ననుసరించియు నీ రామాయణ మాంధ్రీకరింపఁబడియున్నది. అందువలన నిది వాల్మీకిహృదయసంవాదియనియు, మహామాత్మ్యప్రదమనియు చెప్పవచ్చును. ఇతని కవిత్వ మతిమనోహరమై సరళసుందర గ్రథితమనియు, పండిత పామరజన హృదయాకర్షకమనియు విమర్శకుల

1 Manual of Nellore District, p. 700.

2 రామాయణ కృష్ణజన్మఖండ భగవద్గీతాశాస్త్రములు వెంకటగిరి రాజాంకితములని కొందఱు వ్రాయుట ప్రామాదికము. చూ. వెలుగోటివారి వంశచరిత్రము, పుటలు 156, 157 : శ్రీరాం వీరబ్రహ్మకవి, నానారాజసందర్శనచరిత్రము, పు. 92.

3 ప్రథమముద్రణము : (ఒకేసంపుటము) ఆదికళానిధి ముద్రాక్షరశాల, చెన్నపురి, 1877 : ద్వితీయముద్రణము : (రెండుసంపుటములలో) శారదావిలాస ముద్రాక్షరశాల, వెంకటగిరి, 1893, 1894 : తృతీయముద్రణము : (రెండుసంపుటములలో) ఆదిసరస్వతీనిలయ ముద్రాక్షరశాల, చెన్నపురి, 1916 : చతుర్థముద్రణము : (రెండు సంపుటములలో) వావిళ్ళ, 1923.

కృతి కుమారుని శౌరికర్పించెనేని
వాని కులమునఁ బుట్టినవారలెల్ల
నఖిల కల్యాణభాజను....'

నియుండిన కవితనకవితాలక్షణములనువివరించినాఁడు. కృష్ణజన్మఖండ మెనిమిదా శ్వాసముల గ్రంథము. ఇందలిదొక పద్యము :

'ఇంటిక మీఁది చేఁ జెఱుఁగ కీ గతి నీమది నుబ్బెదేల యు
ద్ధ్వంచితభంగి నీ వనిత యష్టమగర్భము నీకు మృత్యువై
వంచన నొందఁ జేయు నరపాల నిజంబని పల్కఁ గంసుఁ డా
లించి మనంబులోఁ గలవరించి భయంబున ఖడ్గపాణియై'

(ప్రథమాశ్వాసము, పు. 38). కృష్ణజన్మఖండ కృతి వినిర్మితికి మెచ్చి వెంకటగిరి రాజా కవికి పేయార్ల భూసము, రాధాకృష్ణ పురాగ్రహారములో ద్వావశాంకము నొసఁగి సత్కరించెనఁట.[1]

కవి యాంధ్రీకరించిన మూఁడవ గ్రంథము భగవద్గీతా శాస్త్రము గద్యపద్యము. ప్రసిద్ధమైన భగవద్గీత కిది పద్యరూపాంధ్రీకరణము.[2] ద్వితీయాధ్యాయమునుండియే యాంధ్రీకరణ గ్రంథము లభ్యమైనది. అవతారికతో పాటు దీనియందు 460 గద్యపద్యము లున్నవి.

'శ్రీ వెల్గోటి కుమారయాచ ధరణీశేతాంశుఁ డధ్యాత్మ వి
ద్యావిచ్ఛ్రీమంతుఁడు గోపినాథ కులజుండౌ వెంకటాఖ్యాధ్వుచే
దైవానుగ్రహ లబ్ధి హేతువగు గీతాశాస్త్ర ముర్వీజనుల్
సేవింపఁదగు గద్యపద్యములుగాఁ జేయించె నుద్యన్మతిన్'

అను గ్రంథాంత పద్యమునుబట్టి యీతత్కృతి ప్రేరకుఁడు సర్వజ్ఞకుమారయాచేంద్రులని స్పష్టపడుచున్నది.

వెంకటకవి మఱియొక రచనము బ్రహ్మానంద శతకము.[3] 'బ్రహ్మానంద ముకుందరాధె' యను మకుటముతోఁగూడిన నూటముప్పది సీసపద్యములుగల శతకమిది.[4] సర్వజ్ఞకుమార యాచేంద్రుఁడు శ్రీకృష్ణునిఁ గృతి నాయకునిఁ జేసి యతఁడు వల్లవస్త్రీలనుగూడి చేసిన లీలావిశేషము లన్నింటిని శృంగారరూపమున సంతరింపుమని కోరినట్లు శతకారంభమునందలి పద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది. 6 నుండి 23 వరకుఁగల పద్యములు కృతియముపలనఁ దెలియుచున్నది.

1 శిశుపాల వధ మహాకావ్యము, అవతారిక, 1–46.

2 తాళపత్రప్రతి: వెస్లెనాట్టర్, జూబిలీ ముద్రాక్షరశాల, చెన్నపురి, 1899.

3 రామ గ్రంథమాల, పుదుచ్చేరి, 1923.

4 'సంభోగ శృంగార శతకములలో గోపీనాథుమ వెంకటకవి బ్రహ్మానంద శతకము ముఖ్యమైనది' — నిడుదవోలు వెంకటరావు, శతకకవుల సంపుటము – 1 (అకారాది క్రమము), ఆంధ్ర శతక వాఙ్మయ పరిణామ చరిత్ర, పు. xvii.

పద్యములలో శ్రీకృష్ణ చరితము నతి సంగ్రహముగా నిరూపించి ఇరువది నాల్గవ పద్యమునుండి సన్మనచిత్తుఁడగు ఉద్ధవునితో మాధవుఁ డేకాంతమున నాల్గవ శృంగార గీతాసారములను వినిపించినట్లుగా కవి వర్ణించినాఁడు. ఇందలి కామశాస్త్ర రహస్యము లన్నియును కృతి గ్రహించు సర్వజ్ఞ కుమార యాచేంద్రుఁడు వెంకటపతికి వివరింపఁగా కవి వానికి కవితారూప మిచ్చినట్లు '... శృంగార రహస్యములను నా యాస్థాన కవీశ్వరులయిన గోపరాజు వెంకయ్యశాస్త్రులవారికి చక్కఁగఁ దెలియఁజేసి వారిచేత శృంగార పరిధానమైన బ్రహ్మానంద శతకమును పద్యములుగఁ జెప్పించినారము....'[1] అను వాక్యమునుబట్టి నిశ్చయింపవచ్చును.

'శిశుపాల వధ మహాకావ్య'[2] మనునది వెంకటపతిగారు రచించిన గ్రంథము. వెలుగోటివారి కొలువులో అస్థానపండితుఁడు ప్రసిద్ధుఁడయిన రాజగోపాల కృష్ణయాచేంద్రులవారి యనుజ్ఞవలన నిది రచించెను. సంస్కృతమున కావ్యములు మాఘనైషధ కిరాతార్జునీయములు మూలభూతములై కొనియాడబడిన ప్రసిద్ధములు. ముక్తి పదేశియగు మాఘకవి కృతమయిన శిశుపాల వధ యను కావ్య పరిపక్వమయిన పేర మాఘుని పండితలోకమున వాడుక. 'మాఘే సన్తి త్రయో గుణాః' అను నానుడియు మాఘకావ్యము పరిపాక ప్రశస్తులను బట్టియు ఏర్పడినది. అనువాదమునందలి సాధకబాధకములు మాత్ర మెఱింగి మూలానుసార భావముద్ర చెడకుండ విపులమైన పరిపక్వమైన రీతిని స్వతంత్రత తెలుగున నంతరించినాఁడు కాంచీకర్త. నాలుగాశ్వాసములుగల యీ యాంధ్ర కావ్య ప్రబంధమును.

వితత రసంబులుప్పతిలి పెంచి ధ్వనుల్ మఱి వృత్తి రీతులున్
చతురతఁ బాకముల్ రుచిర శయ్యలు చక్కఁగఁ జెప్ప నాల్గవన్
కృతుల నలంకరించి తగ నీ కృతి కన్యను గృష్ణయాచ భూ
పతికి నొసంగె వెంకట విపశ్చిదపశ్చిముఁ డంచితంబుగన్

(శిశుపాల వధ, 1—55). 'మాఘము నితఁడు తెనింగించిన తెలుఁగున శ్రీనాథుఁడును దలయూఁపవలసినదే!'[3]

ఈని కృత్యంతరమగు రాధికా పరిణయ మను శృంగార ప్రబంధము సర్వజ్ఞ కుమార యాచేంద్రులవారి బావమఱఁదియు, తిరుపూరు జమీందారు నగు వెల్లంకి సూర్యారాయనికి అంకిత మీఁబడినదని కొందఱి వ్రాఁత.[4]

[1] సర్వజ్ఞ కుమార యాచేంద్రులు రచించిన గీతార్థసార సంగ్రహము, పు. [illegible].

[2] ఆది సరస్వతీ నిలయ ముద్రాక్షర శాల, చెన్నపట్టణము. 1887.

[3] కవిత్వవేది, ఆంధ్ర వాఙ్మయ సంగ్రహము, ప్రథమ ముద్రణము, 1928, పు. 255.

[4] వెంకటపతిగారి భగవద్గీతా శాస్త్రమునకు నిడుదవోలు వెంకటరావుగారి పీఠిక, పు. 4.

వెలుగోటి వంశ వైభవ ప్రతిపాదకములు, [illegible]
'వెలుగోటివారి వంశావళి' యను నొక చారిత్రక పద్యకావ్యము ప్రసిద్ధమైనది.
ఇది యాచమనాయని కోవలో ఇరువదియొకటవ తరముతోడను, రాయప్ప
కోవలో ఇరువదినాలుగవ తరముతోడను ముగిసినది. [illegible]
సంతతిలో ఇరువదియొకటవ తరము వాఁడగు కుమార యాచమనాయని [illegible]
సంకీర్తనముతో అది పరిసమాప్తమైనది. ఈ కుమార యాచమనాయని [illegible]
రుఁడు బంగారు యాచమనాయఁడు ఇరువదిరెండవ తరము [illegible]
నాథము వెంకటకవి ఈ యిరువదిరెండవ తరమునాఁటి బంగారు [illegible]
నుండి యిరువది యెనిమిదవ తరము రాజగోపాలకృష్ణ యాచేంద్రుని [illegible]
వెంకటగిరి పాలకుల చరిత్రమును వెలుగోటివారి వంశావళి [illegible]
పద్యములలో నొక గ్రంథమును వ్రాసినట్లును [illegible]
సంస్థాన గ్రంథాలయమున నున్నట్లును తెలియుచున్నది. [illegible]
వంశావళియొక్క ఉత్తర భాగముగా పరిగణింపవచ్చు.

ఆదిత్య హృదయము, బ్రహ్మవైవర్త పురాణము అను [illegible]
పద్య కావ్యములు, శ్రీమద్రామానుజ చరిత్ర మను [illegible]
కృత్యంతరములుగా సంభావింపఁబడుచున్నవి * [illegible]
కొన్ని కీర్తనలును గలవఁట!

తర్కభూషణము వేంకటాచార్యులు

సర్వజ్ఞ కుమార యాచేంద్రుని ఆస్థానపండితులలో [illegible]
వేదము వేంకట కృష్ణశర్మగారి [illegible]
ప్రబంధమునందలి కొన్ని భాగములు మచిలీపట్టణమునుండి [illegible]
మను పత్రికయందు ప్రకటింపఁబడినవఁట. కాని వెంకటగిరి [illegible]
గోపీనాథము శ్రీనివాసమూర్తిగారు సేకరించిన [illegible]
నాయని వంశీయుఁడును, [illegible]
గోపాలరాయనికి అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా [illegible]
ప్రబంధము అంకిత మీయఁబడినట్లు నిర్ధారింప నవకాశమున్నది. [illegible]
సమీప బంధుకోటిలో పద్మనాయక కులావతంసులును [illegible]
జమీందారులునగు వెలికాని వెంకటగోపాలరాయ ప్రభువు [illegible]
లక్ష్మీనరసాంబా సర్వజ్ఞ కుమార యాచేంద్రుని పుత్రికను [illegible]
గారిని పరిణయమాడుటచే సర్వజ్ఞ కుమార యాచేంద్రునకు [illegible]
యాచేంద్రునకు బావమఱఁదులును అగుదురు. [illegible]
ప్రబంధ కృతికర్త కావచ్చు. చెంగల్పట్టు జిల్లా [illegible]
ఎస్టేటుదారులును, వెంకటగిరి జమీందారుల బంధువులు [illegible]
పైన పేర్కొన్న వెలికాని వెంకటగోపాలరావుగారు [illegible] లో అచ్చులో తెలియును.

* కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు, ఆంధ్ర వాఙ్మయ సూచిక, చెన్నపురి, పుటలు [illegible] 210, 303.

శాస్త్రచర్చలలో, సాహిత్యగోష్ఠులలో వీసుమిగిలినవాఁడు. ఇతఁడు రచించిన 'శృంగార కల్పవల్లి' యను నలంకార గ్రంథము సర్వజ్ఞ యాచేంద్రు నంకితము. విద్వత్కవి పక్షపాతియగు సర్వజ్ఞ కుమార యాచేంద్రులు కవికి శా.శ. 1773 (క్రీ.శ. 1851) లో వెంకటగిరి తాలూకాలోని వెమురుగుంట యను గ్రామమును సర్వాగ్రహారముగ నొసర్చి సమర్పించిరి.[1] సర్వజ్ఞ కుమార యాచేంద్రుల ఆస్థానములో నింకను గన్నవరము అనంతకృష్ణశాస్త్రులు, గరుడాచల సోమయాజులు మొదలగు పండితులుండిరి.

రాజగోపాలకృష్ణ యాచేంద్రులు

'మహిత సర్వజ్ఞ కుమారయాచేంద్రమహారాజమణి కుమారాగ్రియుఁడగు రామేశ్వరాది యాత్రలు సేఁగినప్పుడు దక్షిణ ద్వారకాధ్యక్షుఁడైన శ్రీ రాజగోపాల కృష్ణుఁ బ్రార్థించి తద్దత్తవరప్రసాదమునఁ గన్న తనయుఁడుగాన నితని కదే పేరుంచె....'[2] సఁట! అనురాగాంధ్ర సాహితీ యుగమునందలి పెద్ద కవులను పోషించినవారు వీరు. కవిపండితుల ప్రతిభాపాండిత్యములను సూక్ష్మముగాఁ బరిశీలింపక దర్శనమిచ్చెడివారు గారఁట. స్వయముగ సంస్కృతాంధ్రములలో చక్కని పాండిత్యము కలవారు. పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారి సంపాదకత్వమున నెల్లూరునుండి వెలువడుచుండిన అముద్రితగ్రంథ చింతామణి (1885-1904)[3] కాకినాడ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తునకు, హైదరాబాదు శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషా గ్రంథ నిలయమునకు వీరు ప్రధాన పోషకులు. వీరు వెంకటగిరితాలూకా లోని 'గొల్లపల్లి' యను గ్రామమును తృణకాష్ఠ జల సమృద్ధిగా వృద్ధిపఱిచి లక్ష్మీనరసమాంబా పురమని తల్లిపేర దానిని అగ్రహార మొసర్చి కవిపండితుల కర్పించిరఁట.[4] వీరి సభాసదనము బుధకవి గురుసేవితముగా పొగడ్తనందినది. శాకుంతలములోని 'క్షామక్షామ కపోల మానన మురః కాఠిన్య వృత్త స్తనమ్' అను శ్లోక పాద సందర్భమునను, 'ముహురంగుళి సంవృతా ధరోష్ఠమ్', 'ప్రతిషేధాక్షర విక్లబాభి రామమ్' అను శ్లోకాంఘ్రిద్వయ సందర్భమునందును వెంకటరాయశాస్త్రిగారితో రాజగోపాలకృష్ణ యాచేంద్రులు[5] చేసిన ప్రసంగము

1 వెలుగోటివారివంశచరిత్రము, పు. 154; శ్రీరాం వీరబ్రహ్మకవి, నానారాజన్య చరిత్రము, పు. 32.

2 మండపాక పార్వతీశ్వరకవి కృత శ్రీ కృష్ణాభ్యుదయము, రమాసుందరి ముద్రాక్షరశాల, నెల్లూరు, 1903.

3 పంగోలు వేంకటరంగయ్య, నెల్లూరు పత్రికాప్రచారము, భారతి, 1922 జూన్ 24, పు. 1.

4 Encyclopaedia of the Madras Prsidency and the Adjacent States, p. 437.

5 వెంకటగిరి సంస్థానాధీశులు సర్వజ్ఞ సింగమమహీపాలుఁడు పేరుమువారికి పోషణ

రాజాగారి విమర్శక నైపుణికిని, రసజ్ఞతకును తార్కాణము.[1] శృంగార నైషధము నందలి తపనీయదండము, కేళీమయూరాంగన — ఇత్యాది పదబంధముల విమర్శనములపట్లను వేదమువారితో రాజాగారు సలిపిన చర్చాధోరణి రాజాగారి భాషాప్రియత్వమునకు, పాండితీపటుత్వమునకు ప్రబల నిదర్శనము.[2]

వేదమువారి ప్రతాపరుద్రీయ నాటకముపై 1898 లో అముద్రితగ్రంథ చింతామణ్యనుబంధముగ ప్రచురితమయిన రాజగోపాలకృష్ణ యాచేంద్రుల నాటి సద్విమర్శనము విమర్శక ప్రపంచమునకు వేగుఁజుక్క వంటిది. వేదము వారి ప్రతాపరుద్రీయ నాటకమును బొబ్బిలియుద్ధ నాటకమును రాజగోపాలకృష్ణ యాచేంద్రుల కంకితము. రసజ్ఞశేఖరులగు శ్రీ రాజావారి సౌహార్దమే తమ బొబ్బిలినాటక రచనమునకు దోహదమయ్యెనని వేదమువారు స్పష్టపఱచిరి. వీరి యాస్థానమున సమ్మానములందిన కవులలో తిరుపతి వెంకటకవులు.[3] గోపీనాథము వెంకటకవి, తిరుమలసెట్టి జగన్నాథకవి, మండపాక పార్వతీశ్వర శాస్త్రి, గోపీనాథము మాలకొండయ్య, ఎనముచింతల సంజీవరాయశాస్త్రి, మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి, వెల్లాల సదాశివశాస్త్రి, జనమంచి శేషాద్రిశర్మ, చిలకపాటి వేంకటరామానుజశర్మ, బాలాంత్రపు వేంకటరాయకవి మొదలైనవారు ముఖ్యులు. గోపీనాథము వేంకటకవిని గురించి కడపటనే వివరింపఁబడినది. ఎనముచింతల సంజీవరాయశాస్త్రిగారి దశకుమార చరిత్రము దండికవి కృత సంస్కృతకృతి కనుకృతి. ప్రౌఢవచనమున అనూదితము. ఇది గుణముల కుప్ప యని విమర్శకవతంసుల ప్రశంసల నందినది.[4]

మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి (1833—1897)

ఇతఁడు బొబ్బిలివారి యాస్థానకవి. బొబ్బిలిరాజా రావు వేంకట శ్వేతాచలపతి రంగారావు (1862—1926) రాజగోపాలకృష్ణ యాచేంద్రుల రెండవ సోదరుఁడు. అందువలన పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారికి వెంకటగిరి సంస్థానమునందును సమ్మానములు జరిగినవి. వెంకటగిరి పాలకుల ప్రోత్సాహముతో పార్వతీశ్వర శాస్త్రి రచించిన నాలుగాశ్వాసముల చారిత్రక ప్రబంధము రాధాకృష్ణ సంవాదము.[5] కృతికర్త కుమారులగు మండపాక కామకవి కూర్చిన లఘు వ్యాఖ్యానము దీనికి గలదు. మనపూరు కోదండరామరెడ్డిగారు వ్రాయుట వింత. చూ. ఆంధ్ర ప్రదేశ సాహిత్య అకాడమీ సాహిత్యోపన్యాసములు, 6, పు. 88.

1 గుఱ్ఱం సుబ్బరామయ్య, వేదము వేంకటరాయ సంస్మృతి, పుటలు 19—23.

2 పైది, పుటలు 53—55.

3 నానారాజ సందర్శనము, పూర్వార్ధము, పుటలు 2—7 : 'శ్రీరాజగోపాలకృష్ణ యాచమహేంద్రు సభ నవధానమ్ము సల్పినాము'. పైది. పు. 53.

4 అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి, సంపుటము 2, సంచిక 11, పు. 14.

5 ఆది సరస్వతీ నిలయ ముద్రాక్షర శాల, చెన్నపురము, 1886.

జోడింపఁబడినది. వెంకటగిరి రాజగోపాలకృష్ణ యాచేంద్రులవారి పట్టాభిషేకోత్సవము కన్నులకుఁ గట్టినట్లు వర్ణింపఁబడిన కావ్యమిది. తమ యన్నగారి పట్టాభిషేకోత్సవ గాథను కృతిగా నొసఁగింపుఁడని చిన్న బొబ్బిలిరాజాగారు కోరఁగా వెంకటగిరి రాజాగారి అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిరూపముగ రాధాకృష్ణ సంవాదరూపముగ శ్రీకృష్ణాంకితముగ నీ కావ్యము సంధానింపఁబడినది.

వెంకటగిరి పట్టాభిషేకోత్సవముఁ జూచివచ్చిన మహేంద్ర పుత్త్రుఁడు జయంతుఁడు తనకీ జన్మములో పట్టాభిషేక మహోత్సవప్రాప్తిలేదని చింతించి తండ్రితో భంగ్యంతరముగాఁ బ్రస్తావింపఁగ మహేంద్రుఁడు కొడుకునుగూడి బృహస్పతినిఁ బిలిపించి యతనియెదుట కొడుకును చీవాట్లుపెట్టెను. బృహస్పతి తండ్రికొడుకులకు రాజీ కుదుర్చెను. ఈ సంఘటనమును చూచి నవ్విన కృష్ణుని నవ్వునకు రాధ కారణమడుగఁగ కృష్ణుఁడీ జయంత మహేంద్రుల గొడవను వివరించెను. తాను జీవించియుండఁగానే కొడుకునకు పట్టముగట్టు ఉదాత్తుఁడగు రాజీ కలియుగమునం దున్నాఁడా యని రాధ ఆశ్చర్యపడియడుగ వృత్తాంతమును వివరింప వేఁడును. కృష్ణుఁడు వెలుగోటివారి పూర్వ వంశవృత్తాంతముతో మొదలుపెట్టి పట్టాభిషేక కథను సాంతము వివరించును. కావ్యమంతటను శబ్దాలంకారములు, శ్లేష చమత్కృతులు, వక్రోక్తి నైపుణ్యము, చమత్కార సంఘటనములు, స్వాభావిక వర్ణనములు నిండియున్నవి.

పార్వతీశ్వరశాస్త్రి 'వెలుగోటి లక్ష్మీనరసాంబా సర్వజ్ఞ కుమారయాచ సుత్రామ సుతసప్తక జ్యేష్ఠ'లగు రాజగోపాలకృష్ణ యాచేంద్రుల కంకితముగా రచియించిన మఱియొక పద్య ప్రబంధము ఏకాశ్వాస పరిమితమగు శ్రీకృష్ణాభ్యుదయము. కృష్ణావతారమునందలి ముఖ్యఘట్టము లిందు సంక్షేపరూపమున సంధానితములు. తొలుత అముద్రితగ్రంథచింతామణిలోఁ బ్రకటితములు పిమ్మట నిది ప్రత్యేక గ్రంథరూపమున నావిష్కృతము.*

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి

ప్రసిద్ధ పండితులగు వీరు వెంకటగిరివారి వితరణమును చవిచూచినవారు. వీరు రచించిన సంస్కృత కవి జీవితములను గ్రంథము రాజగోపాలకృష్ణ యాచేంద్రుల సమాదరణమునఁ బ్రచురితము.†

మల్లాది వా రాంధ్రీకరించిన ఆంధ్ర దశరూపకమను లక్షణ గ్రంథము సైతము వెంకటగిరి రాజాగారి ప్రోత్సాహమున సంతరింపఁబడినది. ఇది

* ప్రకాశకులు: పూండ్ల రామకృష్ణయ్య, రమానిలయ ముద్రాక్షరశాల, నెల్లూరు. 1903.

† శర్వాణీ ముద్రాక్షర శాల, అమలాపురము, 1911.

రాజగోపాలకృష్ణ యాచేంద్రుల కంకితము.[1] అందలి దశరూపకకర్త—

'పద్మనాయకకుల కల్పపాదపాగ్ర
జనిత రేచర్ల గోత్రశాఖను జనించు
నిరుపమానమిదియన సురుచిర ఫలంబు
రాజగోపాలకృష్ణ ధరావరుండు'

అని కీర్తించుట కేవలము స్వభావోక్తి.

చిలకపాటి వేంకటరామానుజశర్మ

భారద్వాజ గోత్రుడును, పేరిందేవీ తిరుమలార్యుల పుత్రుడును నగు చిలకపాటి వేంకటరామానుజశర్మ వెంకటగిరివారి యాశ్రితులలో నొకడు. వినోద కథా కల్పవల్లి, చిత్ర కథా లహరి, చమత్కార కథా కల్లోలిని బ్రహ్మోత్తర ఖండము, వచన బ్రహ్మవైవర్త పురాణము మున్నగు కృతి రచనములు వేంకటగిరివారి యాశ్రయమున విలసిల్లినవి. భోజుని తనయలగు తరుణాంబుజ వికజాంబుజలను ఉదయాదిత్యుడను రాకుమారునకు పెండ్లిచేసిన మహాకవి కాళిదాస చరిత్రము వినోదకథాకల్పవల్లిలోని యితివృత్తము. ఇది శృంగార రస ప్రధానము. షష్ఠ్యంతము సముపేతము; రాజగోపాలకృష్ణ యాచేంద్రుల ప్రేరణమున విరచితము.[2] కాళిదాస చరిత ప్రకరణ[3]మును పది యంకముల నాటకమును రామానుజశర్మగారిచే నిర్మింపబడినవి. ఇందలి చరిత ప్రసిద్ధమైన రాజగోపాలకృష్ణ యాచేంద్రులకు మంగళా శాసనములు పొందు పఱుపబడినవి.

బాలాంత్రపు వేంకటరాయకవి

ఈ కవికృతమగు శ్రీరంగరాయ పట్టాభిషేకమను నామాంతరముగల యాచమనాయేంద్ర విజయమను పదంకముల రూపకము వెంకటగిరివారి ప్రేరణమును బొందినది. తోపూరు యుద్ధమున జగ్గరాయాదులను నోడించి విజయనగర సామ్రాజ్యపాలకుల సంతతివారికి పట్టాభిషేకము గట్టిన వెలుగోటి యాచమనాయని వీరగాథ యిందలి కథా శరీరము.

రాజగోపాలకృష్ణయాచేంద్రులింకను మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి రచితమగు అమరుక కావ్యము, మల్లాదివారి ఉత్తర రామచరిత్రము, చిలకపాటి వారి కాళిదాస చరిత ప్రకరణము, గోపీ కథా కౌముది, తిరుమలసెట్టి జగన్నాథ కవి విరచితమగు హాలాస్య మాహాత్మ్యము, మహాద్వైతము, వెల్లాల సదాశివశాస్త్రి

1 వావిళ్ళ ప్రెస్, మద్రాసు, 1915.
2 వావిళ్ళ ప్రెస్, మద్రాసు, 1950.
3 హిందూ రత్నాకర ముద్రాక్షరశాల, చెన్నపురి.
4 విద్వజ్జన మనోరంజనీ ముద్రాశాల, పిఠాపురము, 1910.

వెలుగోటివారి వంశ చరిత్రము, రాజగోపాలకృష్ణ యాచేంద్ర సంకలితమగు శృంగార పద్యావళి, ఇతర కవి కృతములగు కథా సరిత్సాగరము, గీత గోవిందము, రుక్మిణీ పరిణయము, సుమనో వినోద భాణము మున్నగు గ్రంథములను ప్రకటింపఁజేసియు, జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారి బ్రహ్మాండ పురాణ ప్రచురణమునకుఁ దోడ్పడియు వివిధ వాఙ్మయ శాఖల విస్తృతికి, పురోగతికి మూలకారకు లయిరి.

వాల్మీకి రామాయణమునకు శ్లోకానుక్రమణిగ నాంధ్రమున టీకా తాత్పర్యములను, భగవద్గీతేత్యాద్యద్గ్రంథములకు లఘుటీకలను రచించి, అనేక గ్రంథములను సుపరిష్కృత మొనర్చి ప్రకటించిన విద్యావారిధి చదలువాడ సుందరరామశాస్త్రి (1850–1925), తర్కభూషణము వేంకటాచార్యుల నుద్భట వివాదప్రౌఢి నోడించి మించిన చదలువాడ అనంతరామశాస్త్రి (చిన్నయన శాస్త్రి)యును, వెంకటగిరివారి విద్వత్కవులు. సంస్కృతాంధ్రములయందును, సంగీత సాహిత్యములయందును సమాన ప్రతిభను ప్రదర్శించిన సరస్వతి శేషశాస్త్రి, సరస్వతి సూర్యనారాయణశాస్త్రి మున్నగువారు వెంకటగిరి పండితులలో వాసికెక్కినవారు. వెంకటగిరి పాలకులు సాహిత్యముతోపాటు సంగీతమును కూడ స్థాన మొసఁగి యాదరించినవారు. '... వెంకటగిరి, కాళహస్తి, కార్వేటినగరము, నూజవీడు, చల్లపల్లి, ముక్త్యాల, పిఠాపురము, పెద్దాపురము, విజయనగరము, గద్వాల, వనపర్తి, ఆత్మకూరు మొదలగు రాజాస్థానములు సంగీత వినోదములు లేనివిగావు.'[1]

ముద్దుకృష్ణ యాచేంద్రులు

రాజగోపాలకృష్ణ యాచేంద్రుల తమ్ములగు ముద్దుకృష్ణ యాచేంద్రులును విద్వత్పోషకులు. వీరు కవిపండితులను పోషించుటయేగాక ప్రాచీనార్వాచీన గీర్వాణాంధ్ర గ్రంథములను పెక్కింటిని స్వకీయముగ ముద్రణశాలలో ముద్రింపించినవారు. వీరి యాస్థానకవులలో ఉభయభాషాభూషణ బిరుద విభూషితుఁడగు బిరుదురాజు శేషాద్రిరాజు ముఖ్యుఁడు. ఇతఁడు చెంగల్వరాజ పుత్త్రుఁడు. ఈ కవి చంపూవిరాటపర్వ పుష్పబాణవిలాసాది గ్రంథముల నాంధ్రమున సంధానించినవాఁడు.[2] కాళిదాస కృతమగు కుమార సంభవమును సైతము అష్టాశ్వాసముల కావ్యముగఁ దెనిఁగించెను.[3] వీరి కృతు లన్నియును ముద్దుకృష్ణ యాచేంద్రుల కంకితము. తిరుపతి వేంకట

1 వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి, అన్నమాచార్య చరిత్ర పీఠిక, తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానముల ముద్రణాలయము, తిరుపతి, 1966, పు. 73.

2 పుష్పబాణ విలాస విమర్శ, ఆంధ్రభాషా సంజీవని, విజయమార్గశిరము, పు. 86.

3 ఆంధ్ర కుమారసంభవ కృతి విమర్శనము, పైది, జయ ఆశ్వయుజము.

కవులు[1]. పిశుపాటి చిదంబరశాస్త్రి, దేశభట్ల జానకీరామ సుధీమణి, సరస్వతి శేషశాస్త్రి, ముద్దుకృష్ణ యాచేంద్రులచే సత్కరింపఁబడినవారు. తిరుపతి వేంకట కవులకు 'వెంకటగిరిలోన విభుఁడుఁ దదనుజులుఁ జేరి పేరూటపదాలు లిడిరి'.

తమ వంశీయులలో పూర్వుఁడయిన సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుఁడు రచించిన రసార్ణవసుధాకరాభిధానమగు నాట్యాలంకార శాస్త్రమును ఉల్లాసత్రితయ యుక్తమగుదానిని మొట్టమొదటిసారిగా ముద్దుకృష్ణ యాచేంద్రులే పండిత పరిష్కృతముగా ముద్రింపించినవారు. 'సర్వజ్ఞ కుమార యాచమహేంద్రస్య నందనస్య శ్రీ మన్ముద్దుకృష్ణ యాచేంద్రస్య నిదేశేన పరిష్కృతమ్' — అని ప్రథమ ముద్రణము ముఖపత్రమునఁ గలదు. రత్నపాంచాలికా ప్రచురణ కర్తలును వీరే. వీరికిమ్మటనే పిఠాపురము రాజాగారు దీని ద్వితీయ ముద్రణమునకుఁ గారకులయిరి. గోపీనాథము వెంకటకవి రచించిన శ్రీమద్రామాయణ మహాకావ్యము ముద్దుకృష్ణ యాచేంద్రుల యనుమతిచే స్వీయ ముద్రాశాలయందు ద్వితీయ ముద్రణము నందినది. సంస్కృత భాషయందు రచితమైన కాళహస్తి మాహాత్మ్యమను గ్రంథమును ముద్దుకృష్ణ యాచేంద్రులే ప్రప్రథమముగఁ బ్రచురించిరి. కటికనేని రామయకవి విరచితమగు కువలయానంద ప్రకాశమను నాంధ్రీకృతాలంకారకృతి ప్రకాశకులుగూడ వీరే. పిశుపాటి చిదంబరశాస్త్రిగారి (1892—1951) శ్రీ రామాంజనేయ నాటకమును ముద్దుకృష్ణ యాచేంద్రుల భాషాభిమానముచేఁ బ్రకాశిత మయినది. అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి మున్నగు సాహిత్య పత్రికలకు వీరు రాజపోషకులు.

ముద్దుకృష్ణ యాచేంద్రుని తమ్ములగు వేంకటకృష్ణ యాచేంద్రులును సంతతము విద్యా వినోద గోష్ఠియందే గడపెడివారని శ్రీ కృష్ణాభ్యుదయ ప్రబంధ పీఠిక మూలమునఁ దెలియవచ్చుచున్నది.[2]

వేణుగోపాల యాచేంద్రులు

వీరు తమ అన్నగారును బొబ్బిలి పాలకులును అగు రావు వేంకట శ్వేతాచలపతి రంగారావు వెంట 1893 లో ఇంగ్లండు వెళ్ళి యూరప్ ఖండము నంతయుఁ బర్యటించి వచ్చిరి. వీరు 'కైజర్--హింద్' సువర్ణ పతకాంకితుఁలు; భాషాభిమానులు; కళాపోషకులు; ప్రసిద్ధ క్రీడా నిపుణులు.[3] కాళహస్తి

1 కథలు — గాథలు, ప్రథమ భాగము, పుటలు 440, 441 ; నానారాజ సందర్శనము, పూర్వార్ధము, పుటలు 7–12.

2 శ్రీకృష్ణాభ్యుదయము, రమానిలయ ముద్రాక్షరశాల, నెల్లూరు, 1903, పీఠిక, 3.

3 A. Vadivelu, The Aristocracy of Southern India, Vol. II, pp. 111–119.

శివరాత్రుత్సవముల సందర్భమున కళాకారులను సత్కరించి వ్యయమంతయును భరించెడివారు.

గోవిందకృష్ణయాచేంద్రులు

రాజగోపాలకృష్ణయాచేంద్రుల కుమారులగు గోవిందకృష్ణయాచేంద్రులును తండ్రివలె కవి పండితాభిమానులు. కాకినాడ ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథమాలకు మచిలీపట్టణము గ్రంథాలయసర్వస్వ పత్రికకు ప్రధాన రాజపోషకులు. తమ పట్టాభిషేక సమయమున (1-2-1917) మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారిని వెంకటగిరికి రప్పించి యాస్థానవిద్వత్కవి గౌరవమును నెలపి సత్కరించిరి.[1] చింతలపల్లి నరసింహశాస్త్రి యాంధ్రీకరించిన శృంగారకాదంబరి గోవింద కృష్ణుల సమాదరణమునఁ బ్రకాశితమయినది.[2] భట్టబాణుని కాదంబరి కిది యాంధ్రీకరణము. పూర్వభాగమునం దారాశ్వాసములు, ఉత్తరభాగమునందు నాలుగాశ్వాసములునుగల పద్యకావ్యము. కవి వసిష్ఠ గోత్రజులు, కరణకమ్మలు. పేరమాంబాత్ర్యంబకశాస్త్రుల తనూభవులు. మేధా దక్షిణామూర్తి మంత్రోపాసకులు. ఈ కృతి మేధా దక్షిణామూర్తి కంకితము. 'కాదంబరీ రసజ్ఞానాం సుధయాకిం ప్రయోజన'మ్మను నభియుక్తోక్తి సార్థకమగు రీతిని నాంధ్రీకరణ విధానమును సాఁగినది. చిత్రకేతు చరిత్రమను నయిదాశ్వాసముల పద్యగ్రంథము శాస్త్రిగారి కృత్యంతరము. గోవిందకృష్ణయాచేంద్ర పట్టాభిషేక జ్ఞాపకార్థము ప్రచురితము. ఇది షేక్స్పియర్ 'కింగ్ లియర్'న కాంధ్రీకృతి.[3]

మచిలీపట్టణము వాస్తవ్యులు శ్రీరాం వీరబ్రహ్మ కవిగారు రచించిన నానారాజన్య చరిత్రమను కతిపయాంధ్ర సంస్థానాధీశుల చరిత్రము గోవిందకృష్ణయాచేంద్రుల కంకితము. రత్నాకరపు సుబ్బరాయకవి 'గోవిందకృష్ణయాచేంద్ర విజయ'మను చారిత్రక గ్రంథమును, నెమలి సుబ్బారాయకవి 'వెలుగోటి కృష్ణయాచేంద్ర చరిత్ర'మను చారిత్రక గ్రంథమును రాజాగారి ప్రేరణమున రచించినట్లు తెలియుచున్నది.[4] 'కవనార్థమ్ముదయించి'న కారణ జన్ములు తిరుపతి వెంకటకవులు వెంకటగిరి సంస్థానమునందు ఘనముగ సమ్మానింపఁ బడిరి. 'వేంకటగిరిరాజు వేంకటగిరిరూపఫణితుల్యులని ధనార్పణ మొనర్చె'[5]

1 మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి షష్టిపూర్తి సంచిక, (సంపాదకులు : మామిడిపూడి వేంకటరంగయ్య, దివాకర్ల వేంకటావధాని).

2 వావిళ్ల ప్రెస్, మద్రాసు, 1926.

3 నేషనలిస్టు ముద్రాక్షరశాల, చెన్నపట్టణము, 1919.

4 ఆంధ్రవాఙ్మయ సూచిక, ముద్రితగ్రంథముల పట్టిక, పుటలు 59, 195.

5 అమరవాది రామకవి రచిత పద్యభాగము, గుంటూరు సీమ, పూర్వరంగము, పు. 118.

'వేంకటగిరి రాజు వెట్టివాఁడా! వీరికే వేయినూఱార్ల నిచ్చుటేమి?'[1] మున్నగునవి దీనికి నిదర్శనములు.

గోవిందకృష్ణయాచేంద్రుల ద్వితీయకుమారులు వెంకటరాజగోపాలకృష్ణయాచేంద్రులు సంస్కృతాంధ్రములలో మంచి పరిచయముగలవారు. పూర్వోక్తమగు ఆంధ్రశృంగారకాదంబరిని ఆమూలచూడముగాఁ బరిశీలించి ప్రకాశార్హమని నిర్ణయించిన మీఁదటనే గోవిందకృష్ణయాచేంద్రులు దీనిని ముద్రింపిరఁట.

గోవిందకృష్ణ యాచేంద్రుల జ్యేష్ఠ కుమారులు సర్వజ్ఞకుమార కృష్ణయాచేంద్రులు చిఱుతకారుకటి వయసునుండియు సాహిత్యవిద్యా పక్షపాతము గలవారు. చెళ్ళపిళ్ళ శుభాశిషముల నందినవారు.[2] 1924లో కడపపట్టణములో జరిగిన జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారి ఆంధ్రశ్రీమద్రామాయణ కృత్యావిష్కరణోత్సవ సభకు వీరధ్యక్షతవహించి జనమంచివారికి రెండు నూటపదాఱులను, జోడుశాలువలను బహూకరించిరి. శర్మగారి కలివిలాసాది కృతుల ముద్రణమునకు సాయమొనర్చిరి.

'గోపీనాథ కవిత్వమాధురికి నెక్కోఁ గౌతుకంబున్న పృ
థ్వీపాలాగ్రణి నందనుండు ఘనుఁడా వెల్గోటిసర్వజ్ఞుఁడే
నీ పాలంగలఁడై సభాధిపతియై నీకోర్కెరీ దేర్చువాఁ
డై పంచారము సేయు నీమహిమ శేషాద్రీశ! సామాన్యమే!'[3] యని

ఆనాఁడే కవిరాజుల ప్రశంసలను బొందినవాఁడీ యువరాజు.

యువరాజాగారును వారి సోదరులు వేంకటరాజగోపాలకృష్ణయాచేంద్రులును పిశుపాటి చిదంబరశాస్త్రిగారిని తమ యాస్థానకవిగా నిలిపికొని శాస్త్రిగారు తెనిఁగించిన పద్మపురాణమును అచ్చువేయించిరి. మొన్న మొన్నటిదాఁక వీరి యాస్థానమునందు విద్వద్గోష్ఠులు, అష్టావధాన శతావధాన సభలు జరుగుచునే యుండినవి. ఇట్లు సర్వజ్ఞసింగభూజాని సద్గుణవార్ధి యాలవాలంబుగా నంకురించిన వెలుగోటివంశశాఖి పూచి కాచి ఫలించి పాతక సుకవీంద్ర బంధు విద్వజ్జనాశ్రయ మూలమైన రేచెర్ల పేరును శాశ్వతముగ నిలిపినది.

[1] రాళ్ళబండి వెంకటసుబ్బయ్యశాస్త్రి, తిరుపతి వెంకటకవుల గీరతము, ప్రశంసాపద్యపరిశిష్టము.

[2] నానారాజ సందర్శనము, ఉత్తరార్ధము, పుటలు 25—28.

[3] ఆంధ్ర శ్రీమద్రామాయణ పీఠిక, కవిరాజ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి అభినందన పద్యము.

ఉపజీవ్య గ్రంథసూచి

1. నేలటూరి వేంకటరమణయ్య, వెలుగొటివారి వంశావళి, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ ప్రచురణము, 1939.

2. శ్రీరామ్ వీరబ్రహ్మకవి, నానారాజన్య చరిత్రము, పుటలు 1–38.

3. పూండ్ల రామకృష్ణయ్య (సంపాదకుడు), అముద్రితగ్రంథచింతామణి సంపుటములు.

4. కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులు, ఆంధ్రకవుల చరిత్రము, ద్వి. భా., తృ. భా.

5. తిరుపతివేంకటకవులు, నానారాజసందర్శనము, పుటలు 1–11.

6. చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రి, కథలు–గాథలు, సంపుటము 1, పు. 440, 441.

7. ఆంధ్రవిజ్ఞానము, సంపుటములు 2, 3, 6.

8. చాగంటి శేషయ్య, ఆంధ్రకవితరంగిణి, సంపుటములు 11, 12.

9. తెలుగు విజ్ఞానసర్వస్వము, సంపుటము 3.

10. జమీందారీకమిటీ రిపోర్టు.

11. వేదము వేంకటకృష్ణశర్మ, శతకవాఙ్మయసర్వస్వము.

12. కల్లూరు వేంకటనారాయణరావు, వీరేశలింగ యుగము, సాధన ప్రింటింగ్ లిమిటెడ్, అనంతపురము, 1965.

13. పుసుగు శ్రీరంగం, నెల్లూరు జిల్లాలోని సంస్థానముల చరిత్ర, విక్రమసింహపురిమండలసర్వస్వము, ద్వితీయ ఖండము, 1963, పుటలు 69–93.

14. J. A. Boyle, Manual of Nellore District, pp. 712–724.

15. M. A. M. P., Vol. I, Zamindaries, p. 56, Vol. II. p. 294.

16. C. U. Aitchison, A Collection of Treaties, Engagements and Sannads, Vol. VIII, Calcutta, 1892, pp. 47–55.

17. W. W. Hunter, Imperial Gazetteer of India, Vol. XXIV, New Edition, Oxford, 1908, pp. 307, 308.

18. A. Vadivelu, The Aristocracy of Southern India, Vol. I, 1903, Vol. II, 1908, pp. 111–119.

19. A. Vadivelu, The Ruling Chiefs, Nobles & Zamindars of India, Vol. I, Madras, 1915, pp. 489–491.

20. V.L. Sastry, Encyclopaedia of the Madras Presidency and the Adjacent States, pp. 712–719.

21. Report of the Madras Estates Land Act Committee, Parts I and II, 1938.